Kramerius 5

Digitální knihovna

Podmínky využití

Knihovna poskytuje přístup k digitalizovaným dokumentům pouze pro nekomerční, vědecké, studijní účely a pouze pro osobní potřeby uživatelů. Část dokumentů digitální knihovny podléhá autorským právům. Využitím digitální knihovny a vygenerováním kopie části digitalizovaného dokumentu se uživatel zavazuje dodržovat tyto podmínky využití, které musí být součástí každé zhotovené kopie. Jakékoli další kopírování materiálu z digitální knihovny není možné bez případného písemného svolení knihovny.

Hlavní název: **Dějiny knihtiskařství na Moravě od vzniku jeho až do roku 1621**
Stránky: **[1a] - [40]**

Dějiny křesťanství na Moravě

od vzniku jeho až do roku 1621

od

Dr. Beda Dudík

Brno 1876.

Tisk akciová knihtiskárna v Brně.
Nákladem vlastním.

18 pag

Dějiny knihtiskařství na Moravě

od vzniku jeho až do roku 1621.

Od

Dra. B. Dudíka.

1815–1890

(Pomocí slav. mor. zem. výboru.)

V BRNĚ.

Tiskem mor. akciové knihtiskárny. — Nákladem vlastním.

1876.

MZK – UK Brno
2619372317
1 – Kv – 263372
1-Kv-3
ZEMSKÁ A UNIVERSITNÍ KNIHOVNA V BRNĚ

Vynalezení knihtiskařství klade se podle obecného mínění k roku 1450. Potřeba jeho ukázala se býti v brzce tou měrou nezbytnou, že průchodem jednoho půlstaletí počítalo se v Evropě více než 1000 na 200 míst zřízených tiskáren, z nichž více než polovice náleželo Italii, 200 samojedině Benátkám. Překvapující tento zjev zplodil v době mnohem pozdější domněnku, že příčinu rychlého vzrůstu umění knihtiskařského hledati dlužno v šíření se klassických studií čili humanismu, jenž té doby počal zkvétati v Italii.

Studium starých klassiků, zejmena řeckých, bylo, jak známo, po dobytí Cařihradu (1453) skrze Turky od uprchlých odtud Řeků po Italii zaštípeno a rozšířilo se tu, než mimulo 15. století, v míře netušené, zvláště přízní věd a umění milovného rodu Medicejského. U nás zdomácněla studia tato později. Dle zpráv nás došlých přednášel sice již v letech 1466—1484 na učení pražském mistr Řehoř Pražský o Virgiliu, ale teprvé na počátku 16. století připomíná se Václav Písecký co první Čech, jenž se veřejně na řečeném učení řečtinou obíral, takže humanismus teprv v 16. století došel u nás obliby a rozšíření.

Ještoto ale již od roku 1486 jest knihtiskařství na Moravě známo, tož nemohl přece zde býti humanismus příčinou zavedení jeho, a byť i byl, zdaliž by se byl nepostaral o rozšíření klassiků? Tak ale vyskytuje se jakožto nejstarší moravský tiskopis z roku 1486 kniha kostelní, totiž „Agenda biskupství olomouckého.“

Tudíž nikoliv humanismus, nobrž nutná potřeba pro rozšíření knih k službám církevním slušících povolala první typografy na Moravu. A poněvadž také knihy toliko diecésním biskupem autorisované na světlo se vydávaly, samo sebou patrno, že tisk toliko s povolením biskupským vykonán býti mohl, a takto že jedině olomoučtí biskupové o zavedení tiskařství na Moravě zásluhu mají. Církev katolická a nikoliv humanismus poskytla moravským knihtiskařům první výdělek.

Jan Vitič, olomouckého biskupství administrator, rodem z Prostějova, jenž od r. 1476 do r. 1482 byl biskupem velko-varadínským a posledně jmenovaného roku od krále Matiáše do Olomouce byl poslán, „aby biskupství z bídného stavu vybavil, zaprodané statky vlastní svou vážností a podporou královou zase vykoupil, a svým duchem a učeností církvi katolické k staré platnosti dopomohl," pokládán budiž za původce knihtiskařského umění na Moravě.

Brno.

Maje třicet tisíc kusů dukátů ročních příjmů, neboť podržel i svá uherská beneficia, mohl biskup Vitič ono tehdáž ještě drahé umění podporovati. I víme, že již v druhém roce své olomoucké administratury dal v Benátkách zhotoviti „Breviarium Olomucense." Tamní tiskárna byla od Němců zařízena, mezi nimiž Konrad Stahl z Blaubeuernu z Virtemberska se jmenuje.

Tento *Konard Stahl,* byv r. 1482 knihtiskařem v Pasově, objevuje se pak zároveň s *Matějem Preinleinem,* jenž se podobně benátským tiskařem zove a rodem byl z Ulmu, na jednom brněnském tiskopisu z r. 1491 a sice opětně na jedné kostelní knize, na missálu pro stoliční chrám ostřihomský, o němž se dí, že jej někteří ostřihomští kapituláři přehlédli a Theopold Feger, měšťan budínský, na svůj náklad uveřejniti dal.

Z této okolnosti soudíme, že Konrad Stahl čili jak se píše „Stahel" a společník jeho Matěj Preinlein podrževše svou výsadu v Benátkách — oba nazývají se „impressores Veneti" — občas na Moravě pobývali, aby snáze vyhověti mohli požadavkům na ně činěným. Již roku 1486 vyšla v Brně pro farní duchovenstvo velmi potřebná kniha „Agenda secundum chorum Olomucensem" a po dvou letech 1488 tři díla, uherské dějiny od Thurocza a 2 právnické knihy. Uvážíme-li takový nával zakázek a odtud pro knihtiskaře plynoucí užitek, netřeba nám se diviti, že cizozemští tiskaři na odbyt na Moravě pomýšleli, a proto také jistý měšťan ze Špýru, Petr Drach, dal v Bamberce 1488 prostřednictvím mistra Jana Senzenschmidta na svůj náklad „Missale Olomucense" tisknouti, prodávaje je skrze Jindřicha Petzensteinera v Bamberce. Snadno lze uhodnouti, že missál tento co první toho druhu tištěné dílo bezpochyby valně na Moravě rozšířen byl, poněvadž v olomoucké studijní knihovně se až podnes několik exemplářů této knihy chová, mezi nimiž viděti jednu na pergameně s pozlacenými literami, kterouž premonstratský klášter loucký (?) u Znojma byl objednal.

Zápas o výtěžek neustal i později. Jiří Stöcks ze Sulzbachu tisknul r. 1498 v Normberce v 4°. „Agenda ecclesiæ Olomucensis"

a za rok rovněž v Normberce „Missale Olomucense.“ Vydání bamberské bylo tudíž roku 1490 již rozebráno. Téhož léta vydán jest v Štrasburce nákladem Jana Reinarda, alias Grüningera, „Ordo Psalterii juxta ordinem ecclesiæ Olomucensis,“ kdežto brněnská tiskárna od r. 1491 do r. 1499 šestero důkladných knih uveřejnila, mezi nimiž r. 1495 také jednu v německém jazyku mistra Klimenta ze Štýrského Hradce: „Von allen paden, dye von natur hayss sind“, v 710 verších, jediné to dílo světské, jehožto původ vlivu humanismu se přičítá. Že takové dílo tisknouti se mohlo, vysvětlujeme sobě po zdání našem tím, že hlavní sloup brněnské tiskárny, biskup Jan, jeviště opustil. Jan totiž vzdav se r. 1491 administratury a veškerých svých hodností vůbec vstoupil o letnicích t. r. ve Vratislavi do františkánského řádu. Založiv františkánský klášter v Uherském Hradišti byl tu pak 17. června 1509 pochován.

Na místo jeho volila kapitola na stolec biskupský Bohuslava z Lobkovic na Hasištein, horlivého to humanistu. Papežská stolice však ho za biskupa neuznala, biskupství dostalo se opět pod administrací, a teprv po 6 letech stal se z bohatého uherského rodu pochodící olomoucký a krakovský kanovník Stanislav hrabě Turzo vlivem Alexandra VI. r. 1497 biskupem olomouckým, jsa jím až do r. 1540. Za něho zakusila brněnská tiskárna změnu úplnou. Statuta od něho začátkem května r. 1498 do Viškova položené diecésní synody vyšla následního roku tiskem v Brně; pak ještě r. 1499 vyšlo v Brně „Psalterium Olomucense“, avšak nikoliv u Konrada Stahla z Blaubeuernu, nobrž u jistého *Stahla z Meining,* zovoucího se knězem diecése augšpurské, kdežto onen Stahl z Blaubeuernu téhož roku 1499 „Breviarium Olomoucense“ v Benátkách tisknul a Matěj Preinlein brněnskou tiskárnu do Olomouce přenesl. Takto rokem 1499 zaniká v Brně tiskárna, aby teprv r. 1601 opět činnost svou zde započala. Úlohu její převzala Olomouc.

Z 10 prvotisků či inkunabulí v Brně tištěných, jsou mi následující známy:

1. Agenda secundum chorum Olomucensem. Závěrek: Agenda . . . in inclita Civitate Brunna impressa feliciter finit: 1486 die septima m. Octobris. 4°. (V olomoucké studijní knihovně a zemském archivu v Brně. In duplo).

2. Magister Joannes de Thwrocz: Illustrissimorum Hungariae regum chronica. In inclita terre Morauie ciuitate Brunensi lucubratissime impressa. Anno salutis MCCCCLXXXVIII (1488) die XX. Martii. Má barvené dřevorytiny. Fol. (V olomouc. stud. knih.).

3. Canis Joh. Jac.: De modo in jure studendi libellus. Impressum

in inclita ciuitate Brunna. Anno salutis MCCCCLXXXVIII (1488). 4°. (V olom. stud. knih.).

4. Donatus minor. Konec: In inclita ciuitate Brunna impressus. Anno salutis MCCCCLXXXXI (1491). 4°. (V olomouc. stud. knih.).

5. Statuta synodalia Ecclesiæ Olomucensis. Præf. Stanislaus dei et apostolice sedis gratia Episcopus Olomucen. ad perpetuam rei memoriam .... Actum ín castro nostro Wyssaw tertia die men. Maji. Anno incarnationis Domini LXXXXVIII. Fol. 2. Incipiunt statuta synodalia. Fol. 14 a: Impressum Brunne. 4°. (V olomouc. stud. knihovně).

6. Psalterium secundum ritum ac consuetudinem chori ecclesie Olomucensis. Fol. Na zadní stránce titulního listu sv. Václav v dřevorytině s českým lvem, se znakem kapitoly olomoucké a biskupství (mezitím monogram H. W. F.), na zadní straně dedikace tohoto („opera M. Pauli Reyhl de Ewanczicz eccl. Brun. Canonici correctum") žaltáře biskupovi od Konrada Stahela (nazývá se zde také Chalyps de Meiningen Presbyter Augustanæ dioecesis); na posledním listě angel v dřevorytině s moravským a starým erbem města Brna, u hlavy angelovy letopočet 1499, a sice v pravo: 14, v levo: 99, pod dřevorytinou: Impressum Brunne. Fol. (V zem. arch. v Brně).

7. Jus municipale Moravicum. Bez letopočtu. Avšak, že se v tomto díle tytéž litery a zkráceniny, tentýž řád a způsob u rovnání sazby a tentýž papír nacházejí, jako v Agendě z r. 1486, v kronice Thuroczově, v návodě de modo in jure studendi 1488 a v olomouckých synodálních statutách z r. 1499, protož sotva se mýlíme, klademe-lí tuto knihu do roku 1490. (Exemplář tohoto tiskopisu na pergameně v městském arch., na papíře ve Františk. museu v Brně).

8. Missale Strigoniense 1491. (snad toho roku započato, pravděpodobno r. 1493. dokonáno). Konec: Finit feliciter Missale secundum veram rubricam sacre ecclesie Strigonien. fidelissime revisum per nonnullos dominos capituli prefate ecclesie. Impressum Brunnæ impensis Theobaldi Feger conciuis Budensis librarii per ingeniosos ac magnarum industriarum viros Conradum Stahel et Mathiam Preinlein impressores venetos. Anno verbigene Millesimo quadringentesimo nonagesimo primo (1491), die vero Novembris vicesima prima. Fol. (V dvorské knihovně ve Vídni. [1])

---

[1]) Obyčejně udává se co brněnský tiskopis z r. 1493 spolu: Paulini de Lemberg, Trilogium animae 1493. Fol. Františkán Ludovicus de Prussia, též Pruthenus ab Hilberg zvaný, jest tohoto díla spisovatelem. Psáno r. 1493 a vydáno r. 1498 u Kobergra v Normberce. (V knih. dvorské ve Vídni).

Mně neznámé brněnské prvotisky:

9. Brant Sebastian: Expositio omnium titulorum juris civilis et canonici 1488 (pozdèji často vydáno). (Není ve dvorské knihovně vídenské).

10. Clement von Gratz: Von allen paden dye von natur hayss sind. 1495. (Schází ve víd. dvor. knih.).

Rozumí se samo sebou, že těchto 10 uvedených prvotisků k typografickým přináleží vzácnostem.

Olomouc.

První dílo, na kteréž Preinlein a sice týmiž literami, kterými byla Agenda v Brně r. 1486 vytištěna, v Olomouci náklad vedl, jest „Planctus ruinae ecclesie“ v 119 složkách, latinsky a německy rýmovaných, a pak satyra: „Questio fabulosa recitata per magistrum Johannem Schram ex Dachow“ (z Tachova v Čechách). Obě díla vyšla během r. 1499. Avšak že r. 1500 *Konrad Baumgarten* se v Olomouci co knihtiskař objevuje, lze z toho souditi, že téhož roku mistr Preinlein město to opustil. Baumgarten založil roku 1489 ve Vratislavi prvou tiskárnu, jsa, jak se podobá, původem z Virtemberska. Bohužel zůstal jen až do roku 1502 v Olomouci zaměstnávaje se potom ve Vratislavi, pak r. 1506 ve Frankfurtě nad Odrou a posléze r. 1514 v Lipsku. Patrno, že on, jako obadva jeho předchůdcové v Brně a Olomouci, přináležel k tak zvaným kočovným knihtiskařům, jenž pouze tam svůj lis sestavili, kde práci nalezali, ubírajíce se opět odtud nemajíce ničeho více na práci.

Z obsahu čtyř děl, vydaných Baumgartenem mezi l. 1500 a 1502 v Olomouci, vysvítá, že církev olomoucká octla se v tuhém zápasu s bludy pikhartskými, jejichž šíření ani úsilí Turzovo ani působení dominikána Jindřicha Institoris, od r. 1484 generalního inkvisitora, poslaného za tou příčinou roku 1499 na Moravu, zastaviti nemohlo.

O biskupu Turzovi (1497—1540) jde chvála, že za něho humanistická vybroušenost na Moravě nejvyššího stupně dostoupila a že sídlo jeho stalo se v krátce daleko široko proslulým středištěm učenosti i učencův. Olomoučtí kanovníci Bohuslav z Lobkovic a na Hasištejně, Augustin Kaesenbrot a Ondřej Ctibor, tajný písař krále Vladislava, Jan Šlechta ze Všehrd, Krištof z Veitmile, syn výtečného Beneše z Veitmile, jakož i jiní nalezali u biskupa pomoc a povzbuzení.

Proti náboženským novotářům, ku kterýmž té doby nejedna rodina šlechtická, před nedávnem ještě katolická, se přidružila, jal se biskup i tisku jakožto mocné zbraně užívati, zejmena proti nej-

nebezpečnější a nejčetnější sektě Pikhartů či Valdenských. Za účelem tím vyvolil si Stanislav učeného probošta katedrálního chrámu, Augustina Kaesenbrota, který tehdá spolu s Šlechtou k úředním neb kancelářským osobám krále Vladislava příslušel. Augustin sepsal proti Valdenským pojednání, ve kterémž se také mistra Jana Nigra, městského lékaře v Prostějově, dotýká. „Když jsem jednou," dí Augustin ve své Epistola dedicatoria, „se svým přítelem a spoluúředníkem Šlechtou skrze Prostějov cestoval, pozdržev se zde na krátce, spatřil jsem velký počet nových domů, vesměs Pikhartům patřících, mezi nimiž byl i dům Jana Nigra." I lituje Nigra, vida jej mezi těmito novotáři a hledí k tomu, by jej o jeho bludech poučil. Toto dílo „de secta Valdensium" tiskl roku 1500 Baumgarten v Olomouci.

Druhé dílo proti Valdenským, mající název: „Clipeus adversus Waldensium haeresim", uveřejnil r. 1501 z rozkazu papežova vrchní inkvisitor pro Německo, dominikán ze Solnohrad, Fr. Henricus Institoris. I tuto knihu tiskl Baumgarten, dočkav se radosti, že již nastávajícího roku 1502 druhé vydání tohoto dřevorytinami opatřeného díla potřebným býti se ukázalo. Jiné dílo vrchního inkvisitora proti Valdenským: „Opus perutile" &c., r. 1501 v Olomouci vydané, nalezá se bezpochyby v pražské universitní knihovně.

Pro humanisty otiskl Baumgarten r. 1501 dílo v Italii valně rozšířené: Mluvnici Antonii Mancinelli, jenž dávno před r. 1500 byl učitelem grammatiky ve Velletri, Římě, Benátkách a j.

Konečně jest se nám zmíniti o jednom ještě mluvnickém díle Marci Rustinimici, věnovaném r. 1504 olomoucké radě městské a tištěném v Olomouci od *Fürstenhayna* z Heiligenstadtu u Vídně. Spisovatel jeho nazývá se „de Lunae lacu" čili z Monsee v horních Rakousích. O knihtiskaři Fürstenhaynu nemáme žádných bližších zpráv.

Spolu s touto knihou vykazuje olomoucká knihtiskárna 8 prvotisků, tedy o 2 méně nežli brněnská. V Brně trvala tiskárna do 14 roků, kdežto v Olomouci od r. 1499 do r. 1504 tedy jen 6 let působila. Od této doby jest přestávka až do r. 1538.

Těchto 8 v Olomouci tištěných prvotisků, z nichž mi toliko číslo 6. jest neznámo, jest:

1. Planctus ruine ecclesie latino simul et vulgari ydeomate Richmico (sic) seu versifico modo compositus. Impressm uOlomucen. Per me Mathiam Perwulin de Ulm. Anno MCCCCXCVIIII. (1499). 4°. (V olom. stud. knihovně).

2. Schram Johannes: Questio fabulosa recitata per magistrum

Johannem Schram ex Dachow. MCCCCLXXXXVIIII. Impressum Olomucens. Per Mathiam Preunlen de Ulm. Anno domini MCCCCLXXXXVIIII. (1499). 4°. (V olom. stud. knihovně).

3. Augustinus de Olomuncz Arcium et decretorum doctor: Ad eruditum virum Magistrum Johannem Nigrum phisicum. Tractatus de secta Waldensium. Impressum in regali ciuitate Olomucensi per me Conradum Bomgathen (sic). Anno domini M. quingentesimo (1500) XXIX. die mensis Octobris. 4°. (V olom. stud. knihovně. Též v brněnském zemském archivu).

4. Institoris Heinr. Fr. Sancte Romane ecclesie fidei defensionis clippeus adversus Waldensium seu Pickardorum heresim. Končí se: In Olomucz marchionatu Morauie per magistrum Conradum Baumgarthem impressum. Anno salutis nostre MCCCCCI (1501) XX. die Aprilis. Fol. (V olom. stud. knihovně).

5. Od téhož spisovatele: Opus perutile Sermonum in defensione s. rom. ecclesiae adversus Waldenses haereticos. 1501. (V olom. stud. knihovně).

6. Mancinelli Anton. Grammatica. Končí se: Fauste grammatices Antonii Mancinelli veliterni: libellus qui spica intitulatur. Impressus autem est marchionali urbe Olomucens. per discretum Conradum Baumgartem anno MCCCCCI (1501). Fol. (V olom. stud. knih. Ve víd. dvor. knih. není).

7. Institoris Heinr. Fr. Sancte Romane ecclesie fidei defensionis clippeus adversus Waldensium seu Pickardorum heresim. Končí se: In Olomucz per magistrum Conradum Baumgarthem impressus. Anno salutis nostre MCCCCCII (1502) XX. die Martii. Fol. (V olom. stud. knih., zem. arch. v Brně a v klášteře rajhradském).

8. Marci Rustinimici ad moravorum Pueritiam pedagogus grammatices. Impressum in inclita Civitate Olomuncz Metropoli Moravie per Librarium Furstenhayn de civitate sancta (Heiligenstadt u Vídně), 4°. Bez roku tisku; v přípise k olom. městské radě uvádí ale skladatel, zovoucí se de Lunæ lacu, rok 1504. (V c. k. dvor. knih.).

Od r. 1504 až do r. 1538, tedy plných 34 let, nebylo v Olomouci žádné tiskárny, a biskup Turzo viděl se pohnuta dáti tisknouti potřebné knihy kostelní, jako 1505 missál a 1508 computus k vypočítání velikonoc za příčinou roztřídení církevních slavností a s nimi spojených officií skrze vídeňského tiskaře Jana Winterburgra. Co medle bylo příčinou toho?

Dějiny typografie jsou nám dostatečným důkazem, že Morava měla hojný počet obratných knihtiskařův. První tiskař v Janově pochodil z Moravy, Mathias de Olomuntz, obyčejně Mathias Mora-

vus zvaný. S Michalem z Mnichova tisknul r. 1474 v Janově první knihu, „Summa Pisanella“, a v letech 1475—1490 proslul v Neapoli celou řadou výtečných svých prací. „Život Krista Pána“, jenž se pokládá za nejstarší v portugalském jazyku sepsané dílo, bylo u Valentina z Moravy, Valentinus Moravus, a u Mikuláše ze Saska 1495 v Lisaboně vydáno. Rovněž není neznámo, že učený Moravan Martin z Tišňova v Kutné Hoře r. 1489 českou bibli tiskl. A jako tito mistři, tak i mnozí jiní v knihtiskařském umění sběhlí Moravané zaměstnáváni byli té doby nade vši pochybnost v cizích dílnách.

Nebylo tedy třeba Moravě stěžovati si na nedostatek, ano ona mohla nadbytek svých sil ještě jiným propůjčovati krajinám; a přece po dlouhá léta zanikly knihtiskařské závody i v Brně i v Olomouci. Po našem zdání nutno příčinu tohoto zjevu hledati v náboženských novotách, jež od r. 1503 na Moravě tou měrou se rozmohly, že i král sám svou mocí jim v cestu vkročiti musil. V letech 1501, 1503, 1508 vydány jsou rozkazy na vyhoštění zvláště Pikhartů ze země; avšak nadarmo, neboť právě ti nejmocnější rodové moravští byli jim na ochranu. Novotáři vzrostli na konec v takový počet, že z nich a nikoliv z katolíků vlastní obyvatelstvo na Moravě se skládalo.

Známo nám, že tiskárna brněnská a olomoucká v první řadě katolicismu sloužily, na počátku positivně, později jako olomoucká již jen negativně. Tato konečně akatolickým tiskárnám ustoupiti musila, nemajíc více pro spisy své polemické s dostatek čtenářstva. Rozcházení se akatolíků v různé strany bylo pak příčinou, že vůdcové jejich usilovali o zjednání sobě veřejných organů pro své náboženské náhledy, aby tak působíce jimi na lid, získali pro nauky své četné vyznavače; a jako za doby naší politické strany za příčinou šíření svých zásad časopisy zakládají a skupují, rovněž tak zřizovaly náboženské sekty v 16. století tiskárny, aby spisy z nich vycházejícími šířily svá učení. Proto také, aby působily na lid, vydávaly akatolické tiskárny spisy v mluvě lidu, kdežto katolický tisk výhradně vydáváním knih latinských se zanášel. Každý téměř vynikající vůdce některé sekty měl tehda svou tiskárnu. Tak Leonhard z Lichtenšteina, hlava německých Novokřtěnců, měl tiskárnu v Mikulově, Jan Dubčanský ze Zdenína a na Habrovanech pro sektu Habrovanských v Lulči („in monte liliorum“), Václav Mezířický z Lomnice pro mírné české Bratry v Náměšti, pánové z Boskovic a na Pernšteině pro Pikharty v Prostějově, Helena z Berků, rozená Mezřická z Lomnice, pro přísné Luterány ve Velkém Meziříčí, Jan z Žerotína pro české Bratry na začátku v Evančicích („in insula

hortensi"), dědicové jeho a jmenovci od r. 1578 v Kralicích u Náměště. Vedle těchto 7 akatolických tiskáren byly toliko 2 katolické, v Olomouci a kláštěře louckém u Znojma.

Mikulov.

Knihtiskárnu v Mikulově zařídil okolo roku 1526 knihtiskař z Curichu *Simprecht Sorg,* zvaný *Froschauer.* Přišel sem s Novokřtěnci ze Švýcar, byv přilákán vůbec rozšířenou pověstí, že na Moravě úplná náboženská panuje svoboda, ale také zajisté u dorozumění s hlavou této sekty, Baltasarem Hubmaierem z Fridberka poblíž Augšpurka, s nímžto r. 1480 ve Švýcarsku se byl seznámil, a kterýž nyní pozván byv od Leonharda z Lichtenšteina, pána na Mikulově, v měsíci červnu 1526 ze Štýru v Rakousích, kde se poslední dobu zdržoval, s dokonalou tiskárnou do Mikulova přibyl a jsa podporován rodinou Lichtenšteinskou zde ihned podivuhodnou literární rozvinul činnost.

Znamenaje, že šlechta moravská při svém bohatství a své politické moci v zemi za tehdejší slabé vlády krále Ludvíka (1516—1526) velkou moc nad svými poddanými provozuje, směřoval přede vším k tomu, by tuto k svému učení naklonil. Proto také věnoval předním pánům moravským, jenž jevili náchylnost k náboženským novotám, své spisy polemické, složené vesměs v němčině. Tak na př. Leonhardu a Janu z Lichtenšteina, tehdejšímu hejtmanu zemskému Janu na Pernštejně a Helfenštejně, nejvyššímu zemskému komoří Arklebovi z Boskovic a Černéhory, Janu Dubčanskému ze Zdenína a na Habrovanech a j. Tím způsobem získal sobě přátele a nabyl prostředkův k tisknutí četných svých spisů, počtem 17. Toliko dvě léta, 1526 a 1527, trvala v Mikulově tiskárna. Hubmaierovo zběsilé řádění proti všeliké vrchnosti, jakož staré jeho poklesky, jichž se byl proti stávajícím řádům v tehdejším rakouském městysi Valdshutu v Badensku dopustil, uvalily naň vězení a přísný soud, který jej pak z rozkazu krále Ferdinanda I., daného 20. srpna 1527, odsoudil k smrti upálením. Dne 10. března 1528 na louce za předměstím erdberským u Vídně byl tento trest skutečně na něm vykonán a po třech dnech byla v dolním Verdu s provazem na krku v Dunaji utopena i jeho manželka, jež jej v poslední době k stálému setrvání napomínala. Po jeho smrti uveřejnil r. 1527 v Mikulově kazatel Osvald Glaidt z Chamu (v Bavorsku) spis (čís. 17), od Hubmaiera ještě složený, literami jeho. Mikulovská knihtiskárna zanikla následkem nařízení Ferdinand I. ze dne 24. července 1528: „aby knihtiskaři a kupci kacířských knih, jakožto hlavní svůdcové a otravitelé všech zemí, beze vší milosti ihned utopením

utraceni byli.“ Kam typy Hubmaierovy přišly, jichž již před rokem 1526 užíváno, neboť titulní obrázek v dřevě rytý u díla č. 1. v rozích letopočtem 1525 poznačen jest, zůstalo tajemstvím. Zdaliž se nedostaly do Prostějova?

Z 18 v Mikulově tištěných a mně známých děl chová zemský archiv brněnský 13, a sice po jediném exempláři, jenž Tobiáši Glaidtovi, synu kazatele Osvalda, náležel. Tato díla dle brněnského exempláře jsou:

1. Von der Freyhait des willens, die Gott durch seiu gesendet wort anbeut allen menschen und ynen darin gewalt gibt, seine Khinder ze werden, auch die waal, gutes ze wällen und zé thon, oder sy aber Khinder des zorns, wie sy denn von natur seynd ze bleiben lassen. In Nikolsburg, 1. April 1527. 16 listů 4°. Věnováno Jiřímu markr. braniborskému. (Schází v c. k. dvor. knih.).

2. Das ander Biechlen von der Freywilligkait des menschens. In welchem schriftlich bezeugt wirdt, das gott durch sein gesendt wort allen menschen gewalt gebe, seine Khinder ze werden und inen die waal guttes ze wöllen und ze thon frey haymsetze. Auch darbay die Gegenschrifften des Widertayls auffgelöset. 20. Mai 1527. 26 listů 4°. Věnováno Bedřichovi, knížeti lehnickému, břežskému atd., nejvyššímu hejtmanu v dolním Slezsku. (Není v c. k. dvor. knihov.).

3. Grund vnnd Vrsach, das ein yedlicher mensch, der gleich in seiner Khindhait getaufft ist, schuldig sey sich recht nach der Ordnung Christi ze tauffen lassen, ob er schon hundert jar allt were. Durch Balthasar Huebmör von Friedberg. Nikolsburg 1527, gedr. ze Nikolsburg durch Simprecht Sorg, genannt Froschauer, 1527. 8 listů 4°. Věnováno Janu z Pernšteina a na Helfenšteině, nejvyššímu zemskému hejtmanu markrabství mor. (Jest v c. k. dvor. knih.).

4 Der vralten vnnd gar neuen Leeren vrtail, das man die jungen Khindlen nit tauffen solle, bis sy im Glauben vnnderricht sind 1526. Durch Balthasar Huebmör von Friedberg. Na posledním listě: Die warhayt ist vntödlich. 1526 gedruckt durch Simprecht Sorg, genannt Froschauer, Nikolsburg. 10 listů 4°. Věnováno: dem Hochwürdigen in Gott Herrn Herrn Martino etwan bischoff zu Nicopol[1]) jetz aber Christenlichen Bropst zu Kheinitz, seinem gnedigen Herrn. Datum zu Nikolsburg in Herrn Oswalden zymmer am 21. July A. 1526. — (C. k. dvor. knih. vykazuje jiné vydání tohoto pojednání z téhož roku na 13 listech).

[1]) Zmíněný zde probošt, Martin Göschel, rodem z Jihlavy, byl praemonstratem v Želivě, pak i suffraganím biskupem v Olomouci s názvem: Eps. Nicopolitanus, a r. 1526 stal se odpadlíkem.

5. Von dem Khindertauff, Ecolampadius, Thomas Augustinianer Leesmaister, H. Jakob Immelen, H. Wuolffgang weissenburger, Balthasar Huebmör von Friedberg. Ein Gesprech der Predikanten zu Basel, von Balth. Huebmör von Friedberg. Nikolsburg 1527. 4°. 10 listů. (V c. k. dvor. knih. ve Vídni).

6. Ein Form ze Tauffen im wasser die vnnderrichten im glauben. Durch Balthasar Huebmör von Friedberg. Nikolsburg. 1527. $3^1/_2$ listu. 4°. Věnováno Janu Dubčanskému ze Zdenína a na Habrovanech. (V c. k. dvor. knihovně).

7. Ein Gesprech Balthasar Huebemörs von Fridberg docktors auff Mayster Vlrichs Zwinglens ze Zürch Taufbuechlen von dem Khindertauff. Nikolsburg 1526. 36 listů. 4°. Se znamením Froschauerovým (S. F.): žáby v prvém a čtvrtém poli, a v druhém a třetím tři zvonky v bílém a černém poli, žáby a zvonky bíločerně rozděleny. Věnováno Leonhardu a Janu z Lichtenšteina. (V c. k. dvor. knihovně).

8. Ein ainfeltige vnnderricht auff die wort: das ist der leib mein, ¡n dem Nachtmal Christi. Durch Balth. Huebmör von Friedberg. Nikolspurg 1526 gedr. durch Simpr. genannt Froschauer. 14 listů. 4°. Věnováno Leonhardu z Lichtenšteina. Se znamením Froschauerovým ve věnci vavřínovém. (V c. k. dvor. knih.).

9. Ein Form des Nachtmals Christi durch Balth. Huebmör von Friedberg. 1527. 10 listů. 4°. Bez místa a tiskaře. Věnováno českému Bratru Burianu z Kornic, druhdy syndiku na starém městě pražském. (V c. k. dvor. knih.).

10. Von der Briederlichen straff. Wo die nit ist, da ist gewisslich auch khain Kirch, obschon der Wassertauff und das Nachtmal Christi daselbst gehalten werdent. Durch Balth. Huebmör von Friedberg. Nikolsburg 1527. 8 listů. 4°. (Schází v c. k. dvor. knih.).

11. Von dem Christenlichen Bann. Wo derselb nit auffgericht und gebraucht wirdt nach dem ordentlichen und ernstlichen beuelh Christi, daselbs regiert nichts, denn sünd, schand und laster. In Nikolsburg 1527. Durch Balth. Huebmör von Friedberg. 10 listů. 4°. (Není v c. k. dvor. knih.).

12. Von dem Schwert. Ein Christennliche erklerung der Schrifften, so wider die oberkait (das ist, das die Christen nit sollent jm Gewalt sitzen noch das schwert fiern) von etlichen Brüedern gar ernstlich angezogen werdendt. Durch Balth. Huebmör von Friedberg 1527. 22 listy. 4°. Věnováno mor. nejvýš. zem. komoří Arklebu z Boskovic a na Černéhoře. Udání místa a tiskaře schází. (Není v c. k. dvor. knih.).

13. Enntschuldigung Osbaldi Glaidt von Chamb. Etwan zu Leybm in Oesterreich, yetz predicannt zu Nicolspurg in Merhern. Etlicher

Artickel verklerung. So im von missgennern fälschlich verkhert vnnd also nachgeredt wurden. Gedruckt zu Nikolspurg durch Simprecht Sorg, gen. Froschauer 1527. 14 listů. 4°. (Není v c. k. dvor. knih.).

Následující mikulovské tiskopisy, jenž se na Moravě nenacházejí, jsou v c. k. dvorské knihovně ve Vídni:

14. Ein kurtz entschuldigung des Balthasar Huebmörs von Friedberg an alle Christglaubige menschen, das sy sich an den erdichtenn vnwarhayten, so im sein missgonner zu legen, nit ergern 1526. Na posledním listě: Die warhayt ist vntödlich. Nikolspurg 1526 gedruckt durch Simprecht Sorg, gen. Froschauer. $8^1/_2$ listu. 4°.

15. Ein Christennliche Leertafel, die ein yedlicher mensch ee und er im Wasser getauft wird vor wissen solle. Durch Balth. Huebmör von Friedberg. Gedruckt durch Sorg, gen. Froschauer, Nikolspurg 1527. 34 listy. 8°. Dem hochwürdigen Herrn Martin etwan Bischoff zu Nikopol, jetz aber in Christenlicher gemain zu Nikolspurg. Geben zu Nikolspurg am 10. Tag Dezemb. 1526.

16. Die zwelf Artickel Christenlichen glaubens ze Zürch im Wasserthurm in Bettweys gestelt. Durch Balth. Huebmör. Nikolspurg 1527. 8 listů. 8°.

17. Handlung yetz den XIIII. Tag Marcy dis XXVI. Jar's. So zu Osterlytz [1]) in Merherrn durch erforderte Versammlung vieler Pfarrer vnd priesterschafften auch etlichen des Adels vnd anderer in Christlicher Lieb vnd ainigkeyt beschehen vnd in Syben Artickl beschlossen mitsamt derselbene Artickl Erklärung. 8°. Vydáno od Oswalda Glaydta. Bez letopočtu, místa a tiskaře; nepochybně z r. 1526.

18. Ein kurtzes /vater vnser./ D. Balthasar /Huebmör von Fridberg/ Bittent so werdent ir /entpfahen. Joan./ am 16. /Nicolspurg./ 1526. 4 listy. 8°. [2])

Prostějov

Knihtiskárna prostějovská vznikla z mikulovské. Hubmaier byl, jak nám známo, s panem Janem Dubčanským z Habrovan v jakémsi spojení, neboť i tento přiznával se k sektě Novokřestěnců. Dle zásady svobodných myslitelů biblických jal se již záhy Dubčanský novoty hlásati, pro kteréž ale s českými Bratry do sporu přišel. Hádky takto vzniklé trvaly i na dále, a když se pak příznivci naskytli, jako Jan z Lipého a na Krumlově, Dobeš z Boskovic a na Rosicích a Krištof z Boskovic a na Třebové, vytištěna byla v Pro-

[1]) Hostěhradice v Znojemsku.

[2]) Rozbor obsahu Hubmaierových spisů podal Dr. Hošek v díle: Balthasar Hubmaier a počátkové novokřestěnstva na Moravě. V Brně 1867.

stějově r. 1527 kniha v českém jazyku, jež byla *prvním českým tiskopisem na Moravě.* Bohužel známa jest nám toliko z římského indexu, já aspoň neviděl jsem jí nikdy. Název její jest:

Jana Dubčanského neb Habrovanského listové bratřím Boleslavským poslaní, i také jich odpovědi zase psané, tuto spolu jsou vytištěni k žádosti uroz. p. p. Janovi z Lipého a na Krumlově, nejv. maršálku král. českého, p. Dobešovi z Bozkovic a na Rosicích, p. Krištofovi z Bozkovic a na Třebové, v Prostějově 1527. Jungmann, hist. liter. č. II. vyd. str. 197.

Tiskař jmenoval se *Kašpar Neděle,* svým typografickým jménem zván jest *Aorgus* čili *Aory* a po svém rodišti *Kašpar Prostějovský.*

Od r. 1527 až do r. 1543 není žádný prostějovský tiskopis znám. Jan Dubčanský uveřejniv své „listy“ zařídil nejspíše hned potom vlastní svou tiskárnu, a sice v Lulči, dědině jemu poddané.

Lulč.

Aby v započaté polemice proti českým Bratřím pokračovati mohl a prázden byl při tom všelikého cizího vlivu, založil si Jan Dubčanský svou vlastní tiskárnu v Lulči. Veškery přístroje tiskařské přeneseny jsou z Prostějova do Lulče, ano i mistr Kašpar tam přesídlil. Po způsobu tehdejší doby dal své tiskárně jméno symbolické, nazývaje ji „in monte liliorum,“ právě jako mladoboleslavská tiskárna „in monte Carmeli“ a lytomyšlská „in monte Oliveti“ se jmenovaly. Přívrženci jeho, jsouce v nauce o večeři Páně Zvingliánům a o ospravedlnění pozdějším Osiandristům podobni, jmenovali se od sídla svého vůdce „Habrovanští“ čili „Lulečtí“ (Lilečtí), latině „fratres de monte liliorum.“ Tiskárna lulecká potrvala od r. 1530 do r. 1537, až do té doby, když Ferdinand I. původce jejího pro nezákonité rozšiřování kacířských a vůbec záhubných nauk v jeho apologii v Praze dal do vězení, propustiv jej na prosbu moravských stavů teprv, když 1538 přísahou se zavázal, že ničeho více, cokoliv by se zákonu protivilo, psáti nebude a tisknouti nedá.

Díla, v Lulči tištěná a velmi řídká, počtem 5, jsou:

1. Písničky křesťanské ke cti a chvále Boží z mnohých jiných sebrané i v nově složené přes celý rok, a mnohé jiné obecné. Závěrek: A tak se dokonávají písně podle pořádku času ... vytištěny při sv. Bartoloměji léta 1530. Kaspar in monte Liliorum. 8°. A— EE IV. a. 5 listů rejstřík. (V pražské univ. knih.). Vydáno pomocí p. Jana Dubčanského. Jungmann, str. 131.

2. Ukázaní v dvojí stránce. 1. Najprv pořádku služebného tak v věcech podstatných jako nápadních, kteréhož za řád pravý a bohu vzácný užívali od počátku lidského pokolení až do příchodu Kr. pána. Druhé o původu jednoty i také o všem pořádku služebném, kteréhož v svém skromáždění užívají podle příkladu Krista pána a naučení apoštolského Bratří a starších de monte liliorum jináč z Hory Lilecké l. 1533. Kašpar Prostějovský. A — Z et aa—ss quaterni. (V zem. arch. v Brně). Jungmann, str. 225.

3. Spis z písem sv. sebraný, o pravém a věčném bohu otci, synu i duchu sv. v osobách rozdílném ale v podstatě božského bytu jediném. Přitom i o p. Kristu pravém bohu a člověku, v poctě a pokloně bohu otci rovnému. Proti těm v nově povstalým bludům, kteréž nyní smějí někteří převrácení lidé mezi mnohé vtrušovati, zapírajice Kr. p. býti pravým bohem, kterýžto smysl, že je bludný a scestný, i také obecné víře křesť. odporný, to se písmy sv. zjevně ukazuje. Od bratří a starších de Monte Liliorum l. 1534. Předml. Aij — E. kniha E—O. Kašpar Prostějovský (Ve víd. c. k. dvor. knih.). Jungmann, str. 198.

4. Zřízení markrabství moravského, o soudu zemském, kteréž jest učiněno v Znojmě léta 1535 12⁰. Konec: Vytištěno in monte Liliorum. Nákladem Otmara z Nepomuku. Pozdější vydání v Olomouci r. 1545, 1546, 1562. (Ve Frant. museu a zem. archivě v Brně). Jungmann, str. 181.

5. Apologia. Zjevné dostiučinění, aneb všem vůbec vydání počtu z víry, z učení i ze všeho pořádku, kteréhož v náboženství křesťanském užívají bratří a starší, kterýmž někteří Habrovanští neb Lyečtí říkají 1536. In monte Liliorum. Kašpar Prostějovský 1537. 8⁰. Nové vydání z r. 1538 není mně známo.[1]) Jungmann, str. 199.

Náměšť.

Náměšťský velkostatek v bývalém Znojemsku náležel okolo r. 1496 moravskému zemskému hejtmanu Janu z Lomnice a na Meziříčí. Syn jeho Václav Mezířický na Lomnici, horlivý to Bratr, zavedl hned r. 1505 na svých rozsáhlých statcích učení českých Bratří. Zvláště to byli dva učenci, jenž jej povzbuzovali, aby k po-

[1]) Josef Jireček uvádí ve svém spisu Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve sv. I. na str. 175 podle Blahoslavovy historie Jednoty: „Ukázaní nedostatkův i také neupřímnosti učiněné nám od starších Bratří. 1531"; „Na to od Bratří odpověď. 1532"; „Spis proti tomu, počínající se: de monte liliorum. 1532." Díla tato, jakož i „Psaní J. Habrovanského i jeho Bratří a Michalcova 1535" nejsou známy.

čátečním pracím založené od něho tiskárny v Náměšti povolal faktora Kašpara Prostějovského z Lulče, neboť nová tato tiskárna měla závoditi s luleckou, jako méně pravověrnou, a býti jí na odpor. Řečení tito učenci byli kněz Beneš Optát z Telče na Moravě a Petr Gzel z Prahy. Onen byl r. 1520 v bratrské obci za pastora ustanoven a r. 1523 za příčinou obnovy v církvi ku sjezdu do Prahy povolán. Václav Mezířický přijav jej napřed za vychovatele svého syna Znata do domu opatřil mu později bezstarostné postavení, aby se výhradně prácemi literarními zanášeti a spolu i knihtiskařství věnovati mohl, kteréž domácí Mezířického tajemník *Matěj z Dvořiště*, příjmím *Pytlík*, na vysoký stupeň dokonalosti byl přivedl. Optátu po boku stál Petr Gzel, rodem z Prahy, v bohovědě a v klasických řečech dokonale sběhlý. V letech 1533—1535 byli oba v Náměšti činni. První, již v květnu 1533 uveřejněná jejich kniha byla česká mluvnice, vůbec to první toho jazyka, načež následoval v listopadu téhož roku překlad Nového zákona dle Erasma Roterodamského latinské recense, věnovaný tehdejší abatyši králové kláštera na Starém Brně Johanně z Boskovic, kteráž naň vedla náklad; a r. 1535 Isagogicon či návod k českému pravopisu a počátkové arithmetiky. Dle pravopisu jimi upraveného řídili se pak čeští Bratří ve svých tiskopisech. Povídá se, že Pytlík k vydání mluvnice a Nového zákona tiskařský přístroj, nepoznav nikdy způsobu shotovení jeho, sám si vymyslil a sestavil. I nelze upříti, že veškeré technické uspořádání těchto dvou nanejvýš vzácných knih není v odporu s poznámkou v předmluvě ku grammatice a Novému zákonu položenou.

Kterak a kdy tiskárna náměšťská vzala za své, známo není. Jest však k víře podobno, že přísné rozkazy Ferdinanda I., týkající se zrušení lulecké tiskárny, i zde za měřidlo sloužily. Teprv r. 1571 tiskla se zase v Náměšti kniha, ale již evančickými literami, na čas sem přinesenými. Smrt Jana Blahoslava (24. listopadu 1571), této duše evančické tiskárny, zavdala bezpochyby k tomu příčinu. Náměšťská tiskárna přešla nepochybně dědictvím na Evančice. Než ale se zde r. 1564 usadila, založeny jsou r. 1536 v Olomouci a r. 1543 v Prostějově obchodnické tiskárny.

Díla v Náměšti tištěná jsou 4, a sice:

1. Nový testament, všecek již nejposléze a pilně od Erasma Roterodamského přehlednutý atd. Závěrek zní: Konec nového Testamentu skrz Erasma Roterodamského zpraveného, jenž jest imprimován v Náměští, léta páně 1533 měsíce listopadu dne dvacátého devátého. Petr Gzel z Prahy. 8°. (V olom. stud. knih. a zem. arch. v Brně). Jungmann, str. 196.

2. Česká grammatika sedmerou stránku v sobě obsahující. V Náměšti 1533. 8°. Pozdější vydání od Václava Philomatesa 1588 a od Jiřího Plachého 1643. Jungmann, str. 128.

3. Isagogicon, jenž jest uvedení každému počínajícímu se učiti psáti. Vytištěno skrz Pytlíka z Dvořišť, a dokonáno v Náměšti l. P. 1535. 8°. — Později opět v Prostějově a v Praze vydáno. Jungmann, str. 128.

4, Jana Blahoslava Evangelia, anebo čtení svatá, kteráž slovou pašije. Řeči některé prorocké a prefací obyčejné, to jest: zpěvové k zvláštním hodům výročním náležité v nově spravení a vytištění léta 1571 v Náměšti. S notami. Fol. 44 listy. (V pražské univ. knih.). Jungmann, str. 132.

Olomouc.

Moravské knihtiskárny až dosud tu uvedené sloužily nejvíce strannickým toliko záměrům, nevšímajíce si hmotného prospěchu. Ježto ony jen za příčinou rozšíření a utvrzení jistých křesťanských nauk a náboženských mínění byly zařízeny, nemohly mnohé práce jejich jinak než toliko výdatnou bohatých velmožů podporou vykonány býti. Rokem ale 1536, po založení tiskárny v Olomouci, přecházíme do doby od předešlé zcela rozdílné; strannický směr tiskařského umění ustupuje totiž obecné jeho potřebě. Od tohoto času teprv jest na Moravě knihtiskařství pramenem výdělku, výnosnou živností.

Založením dvou obchodních tiskáren, v Olomouci a Prostějově, objevuje se Morava na veřejném tržišti literárních svých plodů; tudíž i ten úkaz, že v obojích těchto tiskárnách vydávány jsou spisy ze všech oborů lidského vědění, a sice v českém, německém, latinském, ano pro židy i v hebrejském jazyku. Za důkaz, že se těmto tiskárnám až do roku 1580 dobře vedlo, slouží nám s dostatek veliký počet knih jimi tištěných. Avšak r. 1580 vyšlo od císaře Rudolfa II. nařízení, „že kromě Olomouce v žádném jiném městě moravském nesmějí zřízeny býti tiskárny; v řečeném městě jedna neb dvě, které olomoucký biskup za hodné uzná a k tomu ustanoví.“ Rozkaz tento podvrátil docela tiskárnu prostějovskou, za to ale zvelebil olomouckou, kteráž od r. 1580, stavši se takřka úřední, dvě dílny v témž čase zaměstnávala; avšak potřebám obyvatelstva vyhověti nemohla, neboť většina jeho byla akatolická, a v Olomouci měly toliko katolické a důkladně prohlédnuté knihy vycházeti. Císařský mandat se tedy obcházel a zakládány jsou opět svobodné a strannické tiskárny. Těmto, aby nebyly poznány, dávána

jsou vymyšlená jména, jako na př. evančické „in insula hortensi," aneb pouze „hortus." A proto také nenalezá se na četných a sličných tiskařských knihách Jednoty bratrské ani místo ani tiskař, neví se tudíž, kde a kým dílo na světlo vyšlo. Co tedy císař Rudolf II. zameziti zamýšlel, rozšiřování kacířských knih, to mělo ještě větší průchod následkem mandatu jeho.

V Olomouci uvádějí se tito knihtiskaři:

1. *Jan Olivetský z Olivetu,* příjmím „*Hlaváč.*" Byl v Olomouci tiskařem od r. 1536 do r. 1547. Má také přijmění z Heřmani. Odtud snad pocházel, avšak že v Čechách jest několik Heřmaní, nelze určiti rodiště jeho. Na všecken spůsob přináležel k proslulé rodině knihtiskařské, neboť tehdáž provozoval také Pavel Olivetský z Olivetu v Litomyšli umění tiskařské. Olomoucká kronika vypravuje, „že r. 1547 ten úterek před Matějem (22. února) knihtiskař Olivetský, sedě na stolici, v Olomouci sťat byl." Příčinu tohoto smutného konce jeho zamlčuje kronista. Snad nesmýšlel dobře u víře, nebo rozšiřoval knihy akatolické?

Uprázdněné místo po něm zaujal knihtiskař tenkráte v Prostějově zaměstnaný:

2. *Jan Günther,* jenž v Normberce ve svém umění nabyl vzdělání. R. 1543 tisknul ještě v Normberce, 1544 v Prostějově a roku 1551 již v Olomouci. První jeho kniha byla:

Elementa latinæ, boemicæ ac germanicæ linguæ. (Schází v c. k. dvor. knih. víd.).

Jsa velmi podnikavý vydavatel, zejmena mnoha v českém jazyku složených knih, zůstal v Olomouci až do r. 1571. Poslední od něho uveřejněné a nám známé dílo jest:

Lindani W. D. Ruewardus, ein nützlichs wahr Ewangelisch Buch. Z latiny od H. Baumgartnera z Gelenhausen. 8°. (V c. k. dvor. knih.).

Podobá se tudíž, že rok 1569, jak se vůbec udává, neshoduje se s jeho úmrtím. Část tiskárny jeho zůstala v Prostějově, kdež i po r. 1553 díla s jmenem jeho se objevují.

Mimo jeho dílnu byla v Olomouci ještě druhá, a sice:

3. *Šebestiana Olivetského z Olivetu* či *z Heřmani.* Tento Šebestian byl, jak se podobá, dědicem a v tiskárně následníkem onoho svrchu jmenovaného Jana Olivetského. Snad jeho syn neb bratr. Od r. 1564 do r. 1580 provozoval v Olomouci tiskařství. Jeho práce rovněž jako jeho předchůdce Jana vyznamenávají se jakousi technickou důkladností a vyrovnávají se i těm nejlepším německým, ba i italským tiskařským výrobkům. Když Jan Günther s jeviště ustoupil, stal se Šebestianovým konkurentem:

4. *Bedřich Milichthaler.* I tento pracoval dříve v Normberce, nežli sobě v Olomouci Güntherův závod, kdež po více let co korrektor byl zaměstnán, byl 1571 zakoupil. Příštího již roku 1572 uveřnjnil:

Pěkné a velmi užitečné věci vybrané z kněh některých mudrcův pohanských a učitelův starých v této knize položené a vysvětlené najdeš. Jest to patisk díla, vyšlého r. 1529 v Plzni. Jungmann, str. 143.

Od této doby až do r. 1592 byl Milichthaler knihtiskařem v Olomouci a zvláště přízní jesuitů, jenž r. 1573 zde založili universitu, zvelebil si svůj závod. Mezi jesuity měl Milichthaler četné odběratele svých knih a oni zvláště přispěli ku zdaru katolického knihkupectví, jež si Milichthaler té doby v Olomouci zařídil. Rovněž i biskup olomoucký Vilém Prusinovský byl mu svou přízní nakloněn.

Milichthalerova díla vynikají svým čistým a rovným tiskem, sličnými literami, jakož i originálními v mědi rytými obrubami. Odbyt českých knih měl převahu v obchodu Milichthalerově. Po smrti jeho r. 1592 za času nedospělosti syna jeho Jana provozovali tiskařství v Olomouci:

5. *Dědicové Milichthalerovi* od r. 1592 do r. 1603. Majíce zděděné nářadí tiskařské neučinili pražádné téměř změny v úpravě svých tiskopisů; knihy jejich rozeznávají se od Milichthalerových toliko slabším poněkud černidlem a papírem špatnější hodnoty. Milichthalerův papír jest na spůsob pergaménu nažloutlý a zrnatý, kdežto onen od dědiců upotřebený jest bílý a hebký. Proto však nepozbývají nikterak díla i touto firmou vydaná v očích milovníků knih své vysoké ceny. Té doby postavili *Valentin Kepl* r. 1596 a *Jiří Wüst* r. 1598 několik tiskařských lisů v Olomouci, domnívajíce se, že prozatímně řízená tiskárna Milichthalerova vezme brzy za své; avšak oba tito podnikatelé byli přinuceni, nemajíce dosti síly na zničení staré firmy, zanechati tiskařství, jak mile se Jan Milichthaler po nabytí zletilosti sám dal do provozování knihtiskařství.

6. *Jan Milichthaler* závodil od r. 1603 až do r. 1610 v Olomouci. Sklad jeho neměl již té přednosti, jakouž měl za otce jeho; tiskárna Milichthalerova sklesla nyní s výše své slávy, nemohouc se udržeti v rovnováze se závodem Jiřího Handla, jenž ihned po smrti starého Bedřicha Milichthalera v Olomouci se usadil. Obchod v knihách mohl již tehdáž za výnosnou živnost považován býti, neboť po smrti Bedřicha Milichthalera mohly se ještě vedle jeho tiskárny tři podobné závody v Olomouci udržeti. Knihtiskaři, jenž zde té doby závodili, byli:

7. *Jiří Handl* od r. 1597 do r. 1616. Vydával spisy z oboru školského a církevního, básnické pokusy, snesení zemského sněmu, vůbec příležitostná díla ve smyslu katolickém i luterském. Než že uveřejňoval také spisy akatolické, dalo biskupu olomouckému, kardinálu Františkovi z Dietrichšteina, příčinu, že učinil, odvolávaje se na Rudolfův rozkaz z r. 1580, žalobu r. 1610 u olomoucké městské rady na oba knihtiskaře, Jiřího Handla a Jana Milichthalera, že tiskli a rozšiřovali evangelické pohřební řeči, latinské básně a písně. Obžalovaní dovozovali však na své ospravedlnění, že k jejich žádosti stavové k tomu svolili, aby i katolické i luterské spisy vydávali. A právě sklad knih dvojího druhu dodával Handlově tiskárně takové stálosti, že po 26 let nad ostatní v Olomouci vynikala. Po Jiřího smrti r. 1616 měla ji jeho vdova Barbora, potom l. 1617 dědicové a pak od r. 1617 do r. 1623 syn jeho *Matěj Handl* v držení. S firmou Handlovou závodili:

8. *Pavel Šram* z Budišova na Moravě od roku 1612 do r. 1621 a

9. *Krištof Kuč* od r. 1614—1620. Pod záštitou stavů z většiny akatolických udrželi se tito dva knihtiskaři až do toho času, když po bitvě bělohorské socialní poměry na Moravě docela v jiné zabočily koleje. Tiskopisy z olomouckých dílen od r. 1536—1621, kdyby náležitě sestaveny byly, jaké světlo rozestřely by po velké části kulturních dějin moravských! Mohli bychom z doby té 147 čísel přivoditi, bohužel jsou však v knihovnách po celé Evropě právě tak rozptýleny, jako tiskopisy prostějovské.

Prostějov.

Již svrchu jsme se zmínili, že r. 1527 byla v Prostějově soukromá tiskárna, z které nám jediná toliko kniha známa jest. Jako před 6 lety v Olomouci, tak po 16 letech, totiž r. 1543 též i v Prostějově zařízen pod touž firmou Jana Olivetského závod tiskařský, kterémuž pánové statku prostějovského, mocný rod Pernšteinů, svou přízní a ochranou nakloněni byli. Ježto Pernšteinové k Jednotě bratrské se přiznávali, v kteréž krásná vlastnost vzájemné pomoci pravidlem byla; tudíž i jejich přispěním povznesla se prostějovská tiskárna za krátký čas tak znamenitě, že pražská kapitola stoličného chrámu císaři Ferdinandovi žalobu podala, aby proti tomuto závodu svou mocí zakročil. Neboť odtud vycházelo nejvíce akatolických knih a jimi zaplavovány Morava i Čechy. Touto stížností ale katolíci a utrakvisté, jsouce přece tehdáž u velké většině, dali jen svou nedostatečnost na jevo, že nedovedli závoditi s malým zástupem li-

terarně neunavně činného Bratrstva. A skutečně Prostějov právě jako Normberk lze nějaký čas za bohaté pokládati skladiště, z něhož nejen Jednotě ale i německým protestantům potřebných knih se dostávalo.

Dva knihtiskaři vynikali v Prostějově tehda velkou činností, *Jan Günther* a *Kašpar Aory*. Co se Jana Olivetského týče, ten jen na krátce tu působil, než aby mu rozhodného vlivu se dostalo. Od něho známe posud jeden toliko prostějovský tiskopis:

Kniha tato jest o pravém náboženství křesťanském. Skrze bratra Beneše Bavoryňského ... učíněna a nyní skrze tištění na světlo od Martina Michalce ... vydána 1543. Konec: Imprymování v slavném městě Prostějovu skrz Jana Olivetského z Olivetu, v úterý masopustní léta Páně 1543. A — H. 4°. (V stud. knih. olom.). Jungmann str. 200.

1. *Jan Günther* sestavil si ještě před odpravením knihtiskaře Jana Olivetského z Olivetu tiskárnu v Prostějově a provozoval tam tiskařství až do r. 1553. Nejprvé tu vydal:

Spis o nemocech morních, kterak se mají lidé chovati před i při tom času. (Pro bohaté). Od mistra Jana Černého. Takový jest název jednoho rukopisu. Zdali vydaná kniha totéž má záhlaví, není udáno, toliko že J. Günther v Prostějově knihu v 16°. r. 1544 tiskl. Jungmann str. 80.

R. 1553 neobjevují se již žádné tiskařské práce Güntherovy v Prostějově. Jest nám známo, že se tehdá se svou tiskárnou do Olomouce přestěhoval. Teprv r. 1559 vyskytuje se tu opět jeho firma, dílo zde vyšlé bylo:

Jana a Cyriaka Spanenberga kázaní pohřebné třidcatero a čtvero z evangelisty sv. Lukáše sepsané v Prostějově u Jana Günthera 1559. Jungmann, str. 222.

Z přednějších u Jana Günthera v Prostějově tištěných knih nalezají se v c. k. stud. knihovně olomoucké:

1. Regia Urbana Rozmlouvání o krásném kázaní Krista Pána. Na konci: Tištěna ... v městě Prostějově blízko židovské školy skrze Jana Günthera léta Páně 1545, měsíce srpna. 4°. Jungmann, str. 213.

2. Michala biskupa Sydonienské Kázaní patnáctera o přesvaté mši v Augšpurku na říšském sněmu léta Páně 1548 kázaná. Na konci: Vytištěno v Prostějově u Jana Günthera léta páně 1549.

3. Dubravius Johannes Dei gratia episcopus Olomucensis, in Psalmum ordine quintum, ecclesiæ deprecantis typum gerentem, cuius initium est, Verba mea auribus percipe Domine, enarratio. 1549. Na konci: Joannes Guntherus Prostannæ excudebat. Anno 1549. 4°.

4. (Mollerianus). Zlé užívání hojitelného lékařství, kteréž se k nenahyté škodě lidského života a statku vztahuje. Skrze Molleriana obojího lékařství a filosofie doktora vydáno. 1550. Končí se: Tištěno v Prostějově u Jana Günthera 1550.

5. /:Dubravius Joh. Episc. Olom. auctor est hujus Operis:/. Historia regni Bohemiæ, de rebus memoria dignis, in illa gestis . . . Libri XXXIII. . . . in lucem jam primum æditi . . . Anno 1552. Na konci: Impressum et finitum Prostannæ in officina Joannis Guntheri vigesimo sexto die Martii Anno post nativitatem Christi 1552. Fol.

6. Flavia Josefa o válce židovské knihy sedmery . . . nyní teprv všeckny v českou řeč z latinské přeloženy od Pavla Aquilina Hradeckého. 1553. Konec: Vytištěna a dokonána v městě Prostějově u Jana Gunthera 1553. Fol.

2. *Kašpar Aory,* latině *Aorgus*, byl následníkem Güntherovým. Byl rodem z Prostějova a příjmí jeho bylo *Neděle.* Umění své provozoval nejprvé ve svém rodišti, kdež, jak nám známo, r. 1527 první knihu českou na Moravě vydal, potom v Lulči a kolem r. 1533 zařizoval s Matějem ze Dvořiště tiskárnu v Náměšti. Mezi l. 1541—1543 byl, jak se podobá, faktorem a korrektorem českých knih Janem Güntherem v Normberce vydávaných. Přestěhovav se se svým patronem do Prostějova přejal pak sám na sebe, když tento r. 1553 v Olomouci se usadil, tiskárnu jeho prostějovskou. Pro vysoké stáří vzdal se jí r. 1559 mistr Kašpar, načež od r. 1559 do r. 1562 opět Guntherovým vlastnictvím se stala. Dle udání zemřel Kašpar Neděle r. 1562. Jeho prostějovské tiskopisy z té doby jsou:

1. Kronika kratochvilná o ctné a šlechetné panně Meluzině. Z něm. přel. od Durynka z Ryngolu. V Prostějově u Kašp. Aorga 1555. 8°. (R. 1567 prodávána v Olomouci s dovolením biskupovým). Jungmann, str. 67.

2. Kronička kratičká o jednom nábožném rytíři. V Prostějově u Kašp. Aorga 1555. 8°. Jungmann, str. 142.

3. Příčiny některé nesrovnání mého s Bratřími, jenž Valdenští slovou, v smyslu. Z kterýchžto i o jejich obzvláštnosti poněkud porozumíno býti může. V dedikací podepsán: *Vojtěch z Pernšteina* l. p. 1557. V Prostějově u Kašp. Aorga. 8°. Jungmann, str. 201.

Na krátko se usadil v Prostějově knihtiskař:

3. *Alexander Plzenský,* později též *Aujezdecký* neb i *Aujezdský,* od svého rodiště Újezda u Plzně tak zván. Vyučen byv umění tiskařskému v Plzni pracoval potom v Litomyšli u Pavla Olivetského, jehož dceru Annu pojal za manželku. Po smrti svého tchána uvá-

zal se Alexander v jeho obchod. Za času 1535—1544 vynikal jeho sklad neobyčejnou bohatostí. Když za příčinou vzpoury r. 1547 příštího roku Bratří z Litomyšle vypovězeni byli, přiznal se Alexander, lnuv dříve k Jednotě, před konsistoří pod jednou ku katolictví, začež mu popřáno v Litomyšli zůstati. Ješto ale obrácení jeho bylo prý jen líčené a neupřímné, musil se přece vystěhovati a odebral se z Litomyšle do Prus, kde pod ochranou vévody Albrechta v Královci v letech 1551—1554 velmi pilně, zvláště polské knihy tisknouti se jal. Mezitím kvašení v Čechách a na Moravě poněkud utuchlo a Alexander maje odevšad bezpečné zprávy o snášelivosti náboženské, opustil Prusy a přesídlil se svou rodinou a se svým tiskařským náčiním do Moravy, kde pod ochranou pana Pernšteina v Prostějově r. 1558 své umění provozovati počal. Zde uveřejnil na náklad pana Vojtěcha z Pernšteina ono vzácné a v olomoucké stud. knihovně uložené dílo:

Osvědčení a očištění se jednoty bratrské zákona Kristova. (kterouž mnozí z omylu Valdenskou, jiní z nenávisti pikhartskou a někteří i Boleslavskou nazývají) proti nářkuom nestřídmým a neduovodným knížky v nově vydané od uroz. pána, pana Vojtěcha z Pernštajna a na Plumlově, a vytištěné v Prostějově l. p. 1558 24. června skrze Alexandra atd. impressora A — K. Jungmann, str. 201.

Za nedlouho opustil Alexander Prostějov a vydal se do Polska, kde od bohatého Lukáše z Górky byv přijat na zámku jeho Šamotulách tiskárnu mu zařídil. K žádosti starších bratrských svolil pan Lukáš k tomu, aby Alexander vydal v tiskárně jeho šamotulské bratrský kancional, jenž také 7. června 1561 tu tiskem vyšel. Z Polska navrátil se, jak se podobá, po smrti Ferdinanda I. r. 1564 opět do Litomyšle, kdež provozovav nějaký čas své umění r. 1577 zemřel. Jeho v Polsku vydané knihy počítají se k největším vzácnostem. Víd. c. k. dvor. knih. má jeho kancional z r. 1561.

Rovněž jen krátký čas provozoval v Prostějově tiskařství:

4. *Václav Kompositor.* O něm jest jen známo, že zde r. 1567 tyto dvě knihy vytiskl:

1. O ospravedlnění hříšníka, jak a kudy ten hříchův svých zbeyvá a k milosti boží přichází, knížka z něm. přel. v Prostějově 1565 u Václ. Kompositora 1567. 8°. (Boček). Jungmann, str. 202

2. Pravé a jisté vysvětlení z písem svatých. O dvojím přirození, pověnosti (?) a poznání Kr. pána a spasitele našeho. V Prostějově od Václ. Kompositora 1567. 8°. Kniha ta vydána též 1572 v Prostějově. Jungmann, str. 203.

Dalšímu rozvoji knihtiskařství prostějovskému, jež i bratrskému písemnictví sloužilo, bylo kromě mandatu Rudolfova z r. 1580 také na překážku, když pan Vratislav z Pernšteina (umř. 1582), nejvyšší kancléř český a pán na Prostějově, k církvi katolické se naklonil, a zvláště když jeho vdova k přísným katolickým zásadám přilnula.

Brno.

Na počátku této rozpravy pravili jsme, že první v Brně zařízená tiskárna r. 1499 zanikla a teprv r. 1601 že se zde opět pravidelně knhtiskařství provozovati počalo. Z toho však nesmíme souditi, že by se průběhem 102 let v Brně vůbec ničeho bylo netisklo. Uvádí se kniha: „Theodori Bezae Poemata“, kterouž moravský vládyka Václav Morkovský ze Zástřizl, žák a zvláštní ctitel tohoto proslulého kalvinisty, v Brně 1597 v 4° byl vydal. I praví se, že k této mně neznámé knize přidána prý byla též truchlohra: „Abrahamus sacrificans“, kterouž z francouzské řeči převedl Johannes Jacomodus Barrenis (sic). Rovněž dle pověsti byla v Brně r. 1599 vytištěna kniha: „Pezelii Christofori Refutatio Jesuitici catechismi“. Je-li tomu tak, tož to byla tiskárna z pouhé libůstky, asi na ten spůsob, jakouž si jeden boháč ve svém zámku v Horních Rakousích byl zřídil, aby sobě v ní toliko jeden exemplář své mnoholeté a z mnoha svazků skládající se práce dal vytisknouti. Avšak pravidelně a za příčinou výdělku počalo se teprv roku 1601 v Brně zase tisknouti. Tiskaři tu byli:

1. *Bartoloměj Albrecht Forman,* jenž také *Albertus Auriga* anebo pouze *Bartoloměj Albrecht* se nazýval. Pocházel ze slezské Vladislavi z rodičů luterských, a podobá se, že v pozdějších letech se stal katolíkem, neboť jinak by byl ledva dostal práci r. 1598 v tiskárně kláštera louckého pod Znojmem, kteráž výhradně katolického rázu byla. Po několika letech zde ztrávených uspořádal sobě roku 1601 vlastní samostatnou tiskárnu v Brně, kteráž jemu až do roku 1611 patřila. Po Formanu čili Fuhrmannu objevil se v Brně co knihtiskař:

2. *Krištof Haugenhofer.* Tento přebývaje dříve v Jindřichově Hradci přeložil r. 1614 svůj závod do Brna, kdež, maje kardinála Dietrichšteina a jesuity za své příznivce, pilně sobě vedl. První jeho náklad v Brně byl: „Concio de beato Ignatio S. J.“, tedy kázaní, kteréž měl kardinál v nové jesuitské budově v české řeči. Vydáno: Brunæ typis Christofori Haugenhoferi. 4°. Roku příštího vydal školní knihu od jesuitů schválenou: „Ovidii Nasonis Elegia de nuce.“

12°. Tiskárna jeho přečkala bělohorskou bitvu. Později r. 1627 a 1628 zaměstnával se v Oslavanech. (C. k. dvor. knih. ve Vídni má „dvě kázaní Františka kardinála z Ditrichšteina“, od Haugenhofera 1628 v Oslavanech tištěná).

Formanovy známé tiskopisy jsou:

1. Usnešení moravských zemských sněmů, a sice: a) Sněm moravský držán 1601 v pondělí po svatém Matěji v Brně. 4°. (První český tiskopis brněnský); b) Zemský sněm držán 1601 v outerý po sv. Kunhutě v Brně. 4°; c) Zemský sněm držán 1602 v outerý po sv. Dorotě v Brně. 4°; d) Zemský sněm držán 1604 v pondělí po neděli první postní v Brně. 4°. Jungmann, str. 191.

2. Rozmlouvání aneb hádání chudého člověka s bokatým, z kteréhož se jedenkaždý může naučit dobrých a pobožných skutkův, vybrané z písma sv. a vydané od Bart. Paprockého z Glogol. Vytištěno v Brně 1606 24. Decemb. Přípis p. Debinskému z Debině. 4°. A—Hz. Jungmann, str. 168.

3. Rozmlouvání kolátora s farářem velmi pěkné, každému křesťanskému člověku velmi užitečné. Nyní v nově sepsané a vydané l. p. 1607 od Bart. Paprockého z Glogol atd. Vytištěno v Brně u Barthol. Albrechta Formana 1607. 4°. Stránky A—Hb. Dílo to věnováno jest Lukrecii Neškovné z Landeku na Prusenovicích, Vsetíně, Lukově a Rymnicích, a lze v něm nejedno datum najíti o životě Paprockého. Svázáno jest spolu s německým: Alphonsi Palaeoli andern Erzbischofs zu Bologna Beschreibung . . . des Grabtuches Christi durch F. Carolum Stengelium. Augsburg 1607. (U Jungmanna str. 208 beze jména spisovatelova. Též na str. 706 neděje se při pracích Paprockého o tomto díle žádná zmínka). Dudík, Forsch. in Schweden str. 337.

4. Confessio česká t. j. Vyznání víry sv. křesťanské všech tří stavův království českého . . . těla a krve pána našeho J. K. přijímajících a pod obojí se přiznávajících. V Brně 1608. 4°. (Podáno Rudolfu II.). Též v Praze 1610. 4°. Jungmann, str. 208.

5. Bart. Paprockého Rozmlouvání o starodávních Pánech rytířstva slezského. V Brně 1609. Fol. Není-li to snad rodopis? (Pelzlův kat. při jeho dějinách českých II. str. 976. U Jungmanna není).

6. Kopye Rudolfa druhého všem třem stavům království českého. V Brně 1609. 4°. (Kupičův Antiqu. Katalog).

7. Bart. Paprockého Stammbuch slezký, v kterém hospodář s hostem o mnohých věcech spasitelných rozprávějí atd. V Brně u B. Albrechta 1609. Fol. C. fig. lign. incisis. (Není v c. k. dvor. knih.). Bibl. Cerr. I. čís. 445. Jungmann, str. 151.

8. Campiani Edm. engelaend. Martyrers, aller sectischen Predicanten Schraeckengast. Brünn. Barthol. Albert. 1610. 18°. (Bibl. Cerr. I. čís. 85).

9. Linharta Lessia z tovar. Ježíšova rada o víru a náboženství; potom z lat. v češtinu uvedená v Brně u Bartol. Alb. Formana 1610. 12°. V Praze 1622 u Štěp. Biliny, a tamtéž u Joach. Kamenického 1716. 12°. Jungmann, str. 208.

10. Václav Mathiades, far. Starobydžovský, vydal starý i nový zákon v Brně 1611. (V Novotného bibl. českých biblí není, u Jungmanna str. 196 toliko titul. V bibliogr. seznamech nikde se nenachází).

11. Henrika Agricoly knížka srovnávající starý i nový zákon, v Bruě 1611. Toliko z indexu 1661 známa. Jungmann, str. 194.

12. Frusii (De Freux) A. epigrammata in haeretícos. Brunae 1614. 8°. (V c. k. dvor. knih.).

13. Formy listů rozličných podle notule kanceláře markrabství moravského, vytištěno v Brně skrze Bartoloměje Albrechta. Bez letopočtu. Jungmann, str. 194.

Evančice.

Tiskárna evančická jakožto dědička náměšťské, hájivší druhdy spisy z ní vycházejícími čistého učení bratrského naproti naukám luleckým, sloužila rovněž tomuto směru pravověrnému Jednoty. Jinak to ani býti nemohlo, neboť řídícím duchem jejím byl věhlasem a vážností v Bratrstvu vynikající muž Jan Blahoslav.

Blahoslav narodil se v Přerově 20. února 1523 z občanské, ale mezi Bratřími proslulé rodiny. Jeho otec jmenoval se Blažek. Studia svá konal mezi jiným ve Vitemberce, kde Luthera kázati slýchával, jakož i v Basileji. Kolem roku 1550 přejal na se úřad učitelský na bratrské škole v Prostějově, kde Jan ze Žerotína, později zvláštní přízní Jednotě nakloněný, byl jeho žákem. Zde seznámil se r. 1551 s Bratrem Optátem, nám z Náměště známým, což bez následků nezůstalo. Roku příštího povolán byl do Mladé Boleslavi, aby zde s Bratrem Černým ve spisování dějin Jednoty se účastnil. Zde obdržel r. 1553 jáhenství a v červnu t. r. ve svém rodišti Přerově vysvěcen byl na kněžství. Na svých cestách v cizině seznámil se s Melanchtonem, a vykonav rozličná poslání na prospěch Bratrstva vysvěcen byl r. 1557 na biskupa. R. 1558 vyvolil sobě Blahoslav Evančice za stálé sídlo, chtěje zde bez překážky věnovati se literárním svým pracím. Aby jim dodal života, pomýšlel

ihned na zřízení tu tiskárny. Znaje bez toho za příčinou vydání kancionalu bratrského r. 1561 tiskaře Alexandra Aujezdeckého založil zde nepochybně buď pomocí jeho vlastní nebo jeho dělníků z počátku tajnou tiskárnu. Tak lze si vysvětliti, že díla tam tištěná jakožto místo tisku udávají „ex horto“ nebo „ex insula hortensi.“ Zasvěcenci věděli ovšem, co toto jméno znamená, pozdější ale věk vztahoval je na Ostrov u Strážnice v Hradišťsku. Tak povstalo tiskařské místo na Moravě, kteréhož nikdy nebylo.

První evančický tiskopis byl onen péčí Alexandra před 3 léty v zámku šamotulském vyšlý kancional v novém vydání r. 1564. Téhož ještě roku vydal zde Blahoslav Nový zákon překladem z řečtiny. Kniha tato, jež došla velkého rozšíření, byla příčinou, že olomoucký biskup Vilém Prusinovský vymohl na císaři Maximilianu II. l. 1566 censuru na knihy pro Moravu. „Každý rukopis budiž před tiskem buď biskupovi, buď zemskému hejtmanu ku schválení odeslán“, znělo císařské nařízení, kteréž však lze bylo obejíti pod ochranou moravských k Jednotě patřících pánů. Tak se stalo i v Evančicích. Blahoslav mohl až do své smrti, kteráž jej dne 24. listopadu 1571 v Mor. Krumlově byla zachvátila, v Evančicích zcela pokojně četná svá díla tisknouti.

Spisy, kteréž Jan Blahoslav v Evančicích byl uveřejnil, jsou:

1. Nové vydání kancionalu šamotulského z r. 1561, téměř doslovně. Krásný exemplář (fol.) chová pražská univ. knihovna. Taktéž tu vydán „Příručný(?) kancional“ r. 1564. (Jos. Jireček, ČČM. 1862 str. 24; Hanuš, Dodavky II. str. 9. č. 10).

2. Nový zákon v nově do češtiny z řeckého přel. l. p. 1564 od Jana Blahoslava. 12°. (V zemsk. arch. v Brně. Exempláři scházejí první 4 listy). Jungmann, str. 196.

3. Počet víry a učení křesťanského s českým a německým textem 1564.

4. Zpráva a naučení křesťanům věrným 1566.

5. Kancional v německém jazyku 1566.

6. Počet víry atd. Druhé vydání 1567.

7. Nový zákon v nově do češtiny přeložený l. p. 1564. 4°. (Nový testament, od Jana Blahoslava z původního textu v nově přeložený). (V zem. arch. v Brně).

8. Muzika, to jest knížka zpěvákům náležité zprávy v sobě zavírající. In insula Hortensi 1569. První vydání v Olomouci 1558; evančické rozmnoženo regulemi a naučeními potřebnými kantorům i písní skladatelům. Jungmann, str. 131.

Po smrti Jana Blahoslava, jakž na jiném již místě praveno, přenesena jest bratrská tiskárna do Náměště. Než byla tu toliko rok, neboť příštího léta tisklo se zase v Evančicích, a sice:

1. Příručný kancional 1572.
2. Počet víry přehlédnutý 1574.
3. Kancional 1576. Fol. Skvostné vydání.
4. Příručný kancional 1577.

(Jos. Jireček. Rukověť I. str. 405).

Kdo až do r. 1577 evančické tiskárny byl ředitelem, zůstalo tajemstvím. Při veliké píli a podivuhodných schopnostech měl Blahoslav nepochybně dosti na přísluze obyčejných toliko dělníkův. Po jeho smrti zdá se, že bratr Zachariáš Solin místo faktora a hlavního sazeče zastával. Aspoň objevuje se jméno jeho co monogram v kancionale z r. 1576. Na jaře roku 1478 přenesena jest tiskárna do Kralic.

Kralice.

Kralice příslušely od r. 1573 někdejšímu žáku Blahoslavovu Janu ze Žerotína na Náměšti, horlivému vyznavači učení bratrského. V počtu urozených a bohatých pánů zemských náležel Jan k nejvznešenějším a nejbohatším, a tudíž platil u Jednoty bratrské na Moravě za rozhodujícího jejího člena. On nebyl ovšem Jednoty vyvolenou hlavou, nicméně dávána jemu všecka autorita a vážnost, jakéž jen laik v Jednotě požívati mohl. Štědrota jeho dala Bratřím kralickou tiskárnu, založila školu v Evančicích a pak, nač velký důraz a váhu klademe, poskytla pomoci na vydání kralické bible Starého i Nového zákona. Bratr Solin co faktor pořádal dílo. Ježto zdraví jeho nedávalo veliké naděje na dlouhý věk, pamatovali roku 1592 starší na synodě lipnické na to, jak by jej nahradili. A tu jmenovali v té příčině Bratry Elama, Poláčka a (k sochoru) Valentu. Bratr Solin zemřel 8. března 1596, načež bratr Elam místo jeho zaujal, řídě tiskárnu až do r. 1622. Jeho nástupcem stal se Bratr Matěj Theodor Krokočinský, jenž tiskárnu, „tento prý klenot Jednoty“, do Lešna v Polsku přenesl.

Tehdáž byl Jan ze Žerotína, vlastní její zakladatel, ovšem dávno již mrtev, zemřel totiž r. 1587. Avšak co otec započal, to syn jeho Karel hojnou měrou rozšířil a částečně i vykonal.

Právě toho roku, když Ferdinand I. zemřel, na začátku vlády Maximiliana II., porodila 14. září 1564 Mariana z Boskovic v Brandýse nad Orlicí svému choti Janu syna Karla. A tento stal se

později úhelným kamenem Jednoty na veškeré Moravě. V evančické škole pod dozorem proslulých učitelů Vavřince Cirklera, staršího Jana Enease, Pavla Novodvorského obeznámil se Karel se zásadami bratrskými, kterýmž pak věren zůstal až do své smrti r. 1636. V pocitu vroucí vděčnosti podporoval Jednotu při každé možné příležitosti, poskytuje u nejsrdečnějším pohostinství klidného útulku v Kralicích učencům, jenž o překladu písma sv. z původního hebrejského textu byli pracovali.

Vypravuje se, že Bratří z řevnivosti na olomouckého biskupa Viléma Prusinovského, jenž r. 1577 český překlad Nového zákona v Nise svým nákladem tisknouti dal, do překladu písma sv. se dali. Avšak opačné mínění jest nepochybně historickou pravdou. Aby totiž katolíci nuceni nebyli sáhati po Blahoslavově bibli, viděl se biskup Bratřími pohnuta, dle německého vydání Jeronyma Emsera obstarati překlad český. Vždyť Blahoslavův Nový zákon vydán již byl r. 1564; též zjištěno jest, že Bratří již r. 1577 se ku překladu Starého zákona z hebrejštiny strojili, olomoucký biskup však, jak praveno, dal teprv roku toho český překlad v Nise tisknouti. Na převod Starého zákona z původního textu ve smyslu katolickém pomýšlel na Moravě teprv kardinal z Ditrichšteina l. 1633, vybídnuv P. Františka, polského kapucína, by se v tu praci uvázal. Tedy neusilovali Bratří o to, aby byli následníky biskupovými, nébrž tento následoval příkladu jejich.

Ježto Bratří ku svému překladu písem sv. spolu i výklad přičinili, vyhledávalo vydání tak obsáhlého díla více let. První svazek, 5 knih Mojžíšových, vydán 1579; druhý, knihy Josue až Esther, r. 1580; třetí, kniha Jobova, Žalmů, Přísloví, Kazatele a Píseň, r. 1581. Roku předchozího vydáno známé již císařské nařízení, dle něhož všecky tiskárny na Moravě zrušeny a toliko jedna nebo dvě v Olomouci zřízeny býti měly. Než jak málo toho rozkazu šetřeno, důkazem jest trvání kralické tiskárny. Duševním správcem těchto 3 svazků byl, jak se podobá, Bratr Isaiáš Cepola, což se vzsvětluje tím, že po jeho smrti dne 26. srpna 1583 vydávání bible na delší čas se přerušilo; teprv když vyhledán byl opět revisor, vydán r. 1587 čtvrtý svazek, Proroci od Isaiáše až k Malachiáši; pak 1588 pátý svazek, první a druhá kniha Machabejská a tak zvané Apokryfy. R. 1593 vydán šestý svazek, jenž obsahoval Nový zákon dle Blahoslavova překladu. Tato znamenitá šestidílná kralická biblí (4°) vyniká svou typografickou krásou a přesnotou tisku. Jest to typografická vzácnost, avšak nedostihuje přece umělecké ceny Nového zákona, jejž v 4° Blahoslav r. 1564 v Evančicích byl vydal.

Úplný exemplář kralické bible nalezá se na Moravě, a sice z prvního vydání, v zem. archivě v Brně. Dostal se tam z knížecí arcibiskupské knihovny kroměřížské. Druhý exemplář, bez Nového zákona, jest v klášterní knihovně rajhradské, třetí, bez 3. svazku, v Mikulově v knížecí Ditrichšteinské bibliotéce, čtvrtý v c. k. stud. knihovně olomoucké s přídavkem onoho r. 1601 vydaného šestého svazku Nového zákona. Druhé vydání, v jednom toliko svazku, vyšlo v Kralicích r. 1596 v 8^0 a třetí tamtéž 1613 ve fol. 6 dílů ve 3 svazcích. Oba exempláře nacházejí se v brněnském Františkově mus., rajhradském klášteře, mor. zem. archivě a v c. k. dvor. knihovně ve Vídni. Celkem udává se asi 80 kralických tisků, z nichžto některé, jako na př. Žalmy Jiřího Streyce v letech 1590 do 1620 osmkráte vydány byly.

Známé kralické tiskopisy jsou:

1. Žaltář Davida sv. v nově do češtiny přeložený 1570. 8^0 a 12^0. Pak r. 1581 a 1583. (V arch. zem. v Brně).

2. Agenda aneb spůsob oddávání k stavu manželskému 1580. 8^0. Opět 1612 v 8^0, 22 stran s nadpisem: Agenda při oddávání aneb potvrzování k stavu manželskému. (V zem. arh. v Brně). Jungmann, str. 225.

3. Služba křtu svatého, 1580. 12^0. Opět 1612 v 8^0, 24 stran s titulem: Agenda při křtu svatém. (Obojí vydání v zem. arch. v Brně). Jungmann, str. 225.

4. Písně duchovní evangelitské, opět z novu přehlédnuté 1581. Fol. (V pražské univ. knih.). Pozdější vydání: 1597 a 1598 v 8^0, 1615 a 1618 v 4^0. První to bratrský kancional z kralické tiskárny. Jungmann, str. 62.

5. Napomenutí učiněné všechněm věrným, ve všech stavích a po všech sbořích v jednotě, k napravení se skutečnému každého z nich, v pravdě křesťanství i povolání jeho, v nynějších náramných pokušeních a nebezpečenstvích. 1584. 8^0, str. 159. Pak 1589 a 1591 v 8^0. Jungmann, str. 204.

6. Dobromír, Bratr Mikuláš složil okolo r. 1540 píseň, kterou do makovice nad sborem holešovským r. 1584 vložil (kronika holešovská). Píseň: Chvaltež pána Boha věrní robotníci, páni i služebníci atd. (Boček). Jungmann, str. 133.

7. Naučení mládencům k službě Kristu a církvi jeho se oddávajícím v jednotě bratrské 1585 v 12^0, str. 182. (V zem. arch. v Brně). Jungmann, str. 225.

8. Postilla t. j. kázaní, kteráž na řeči boží ke dnům svátečním

přináležející přes celý rok činěna bývají od J(ana) Kapity. Dva díly. 1586. 4°. (Bez místa tisku, než zajisté Kralice). Jungmann, str. 216.

9. Písně duchovní evangelistské 1587 a 1594. 4°. (V pražské univ. knih. a zem. arch. v Brně). Hanuš, Dodavky str. 9. č. 14.

10. Jiřího Sreyce žalmové aneb zpěvové sv. Davida, kterýchž církev sv. i stará i nová při službě boží vůbec i jinde obzvláštně vždycky s mnohým prospěchem užívala, v rytmy české nyní v nově vyloženi, a v spůsob zpívání . . . sformováni 1587 v Kralicích. 12°. L. 1590 v 12° s notami, 1596 v 12° (bez místa), 1598 v 16° v Kralicích, též 1614 v 12°, str. 575 a rejstřík, s notami, bez předmluvy a návěští, 1617 v 12°, 1618 ve fol. na 4 hlasy. Jungmann, str. 134. — Jak se to má s jeho „Institucemi Kalvinovými", r. 1617 v Kralicích tiskem prý vydanými, není mi jasné. Jungmann, str. 206 a Jos. Jireček, Rukověť I. str. 405, II. 250.

11. Zpráva a naučení křesťanům věrným, jakby se v těchto časích nebezpečných při spasení božím říditi, spravovati a v něm růsti měli: ano i při těžkostech nynějších přicházejících od násilí tureckého, jak se míti a zachovávati mají. S přídavkem některých písem(?) a modliteb svatých i písniček příhodných (od Bratří moravských). L. 1595. 8°, str. 207. Jungmann, str. 231.

12. Biblí svatá z r. 1596, str. 1162. (Levnější a přepracované vydání v 8°; není to otisk skvostné bible). (V zem. arch. a Frant. mus. v Brně). Jungmann, str. 195.

13. Nový zákon, v nově do češtiny přeložený, vytištěný 1596. 12°. (Levnější vydání dle Blahoslava). Jungmann, str. 196.

14. Písně duchovní evangelitské opět z novu přehlédnuté, zpravené a shromážděné; také mnohé v nově složené atd. Fol. 1598. Nové vydání v 4° s týmž názvem. (Vydání ve 4° v pražské univ. knih. a v zem. arch. v Brně). Hanuš, Dodavky II. str. 9, č. 16.

15. Biblí české díl šestý, totiž nový zákon v nově přehlédnutý l. p. 1601. (V rajhr. klášterní knih.). Jungmann, str. 196.

16. Katechismus obnovený léta Páně 1604. 12°, str. 321. Dudík, Forsch. in Schweden str. 339.

17. Krátké a velmi pěkné vysvětlení modlitby Páně, učiněné od jednoho pobožného a šlechetného muže na žádost dobrého přítele. 1604. 12°, str. 47. (Bez udání místa, avšak zamlouvají se Kralice, úprava velmi sličná). Dudík, Forsch. in Schweden str. 340.

18. Písničky duchovní k obzvláštním časům. 1607. 16°. (Boček). Jungmann, str. 135.

19. Confessio aneb počet z víry, z učení i náboženství křesťanského. 1607. (Bratrské články víry, na ospravedlnění proti jich nepřátelům 1535, předložení kr. Ferdinandovi Maximilianu II. a polskému Sigmundovi). (V zem. arch. v Brně).

20. Modlitby ke dním suchým náležející. 1585. 8°. Též: Modlitby, kteréž v suché dny v shromážděních svatých říkány bývají. 1609. 8°, str. 320. (V zem. arch. v Brně). Jungmann, str. 236.

21. Zpráva potřebná o bratřích, soudcích, pomocnících při sborích páně v jednotě bratrské od starších též jednoty vydaná 1609. 8°, 79 str. (V zem. arch. v Brně). Jungmann, str. 226.

22. Modlitby, kterýchž podlé rozličných příčin a potřeb buďto ve dny modlitebné neb i jindy v shromážděních sv. užíváno býti může. Bez letopočtu (okolo r. 1612). 8°, str. 64. Dvojí vydání, jedno barvou červenou, druhé černou. (V zem. arch. v Brně). Jungmann, str. 237.

23. Agenda při večeři páně. 1612. 8°, str. 40. (V zem. arch. v Brně). Jungmann, str. 226.

24. Agenda aneb spůsob přijímání k svátosti večeře páně. 1612. Str. 48, 8°. Jungmann, str. 226.

25. Modlitby kazatelské první: druhý díl 1613, 1615 v 8°. Druhé vydání: Modlitby církevní neb kazatelské k nedělím a svátkům, středám a pátkům případně sformované, 1. díl od adventu do sv. Trojice, 2. díl od slavnosti sv. Trojice až do adventu. 1618. 8°. (Druhý díl str. 352 mimo modlitby obecné 14 listů. (V pražské univ. knih.). Jungmann, str. 237.

26. Biblí svatá 1613. Fol. (Poněkud změněná, nová a 3. česká bratrská biblí, s velkým tiskem, málo vysvětlívek, velmi vzácná. (Neporušený exemplář má p. Rud. Svoboda v Brně, potom rajhr. klášterní knihovna). Dudík, Forschungen in Schweden, str. 346.

27. Krátké a potřebné vysvětlení některých artikulův náboženství křesťanského, o kteréž v církvi mnohé rozepře vznikly, jenž jsou: O Kristu. O věčném vyvolení božím. O zavržení bezbožných a o předzvědění božím. Pod otázkami a odpovědmi učiněné l. p. 1613. Jungmann, str. 209.

28. Pravda vítězící, to jest odpověď přímá na spis hanlivý v jednotě bratrské atd. (od starších jednoty bratr.). Vytišt. l. 1614. Jungmann, str. 210.

29. Písně pohřební obnovené a vydané l. 1615. 8°. (V zem. arch. v Brně). Jungmann, str. 139.

30. Pašije sv. Matouše a Jana. 1615. (Tisk a známky jako v kancionalu kralickém.) A. Boček. Jungmann, str. 197.

31. Písně duchovní evangelitské z písem svatých . . . k spasi-

tedlnému církvi Jezukristových u národu českém i jiných jazyku českému rozumějících ve víře Boží vzdělání a utvrzení, vydané léta 1615. Přidáni jsou k ním žalmové Davida sv. v rytmy a zpěvy pobožně sformovaní. Fol., str. 707. Dílo má 4 hlavy, každá hlava, jako vůbec při kralických tiskopisech, titulní list s beránkem. Předmluva má podpis: „Starší kněží a služebníci Kristovi v Jednotě.“ Na opačné straně hlavního titulu jest českorakouský znak. Zlatá ořízka se Žerotínským lvem na přední desce a s písmeny: L. W. Z. Z. (Ladislav Welen z Žerotina). 1615. (V pražské univ. knih. nalézá se exemplář na pergameně a na papíře, pak v zem. arch. v Brně). Dudík, Forsch. in Schweden str. 336.

32. Řeči boží, kteréž se ve dny nedělní, střední, páteční, v slavnosti výroční i v jiné svátky v shromážděních společných čítávají. L. 1592 a 1597. 8°. V nově přehlednuté 1604. 8°, str. 486. Rejstřík písní duchovních, str. 24 (bez místa), též 1616 v 8°. Jungmann, str. 197.

33. Písně duchovní evangelitské, k vzdělání a utvrzení jazyku českému rozumějících, vydané 1618. 4°. (Pěkný exemplář má pan Rud. Svoboda v Brně).

34. Erasma Roterodamského knížka utěšená o mravích dítek (bez místa a roku; než litery ukazují na Kralice). První vydání l. 1537 vytištěno bylo v Praze, potom latinsky a česky pod názvem „civilitas morum“ okolo r. 1567 v Prostějově. (Boček měl jeden exemplář). Jungmann, str. 170.

R. 1621 dali se ještě Bratří do tisku žalmů podle Komenského; avšak praci tu, „Časoměrný překlad žalmův“, přivedli jen až k čtvrtému archu, neukončivše jí více.

Velké Meziříčí.

Roku 1576 jal se hrabě Jan Bedřich z Hardeka novou sektu na Moravě zakládati, což za těch dob nebylo pánům velkých statků věcí nesnadnou, neboť patronatní duchovenstvo, aby nebylo přinuceno opustiti svá z pravidla dobře nadaná farská obročí musilo v náboženských novotách státi při svých patronech. Poddaných se v té příčině ledva kdo ptával, ano zřídka kdy věděli jmeno sekty, k nížto svým farářem převedeni byli. Takoví faráři a několik též šlechticů, závislých od bohatého souseda Hardeka, sešli se ku společnému roku ve Velkém Meziříčí. Zde jim paní Helena z Berků, rozená Meziřická z Lomnice, jež se přiznávala k učení Lutherovu, propůjčila svůj zámek k volnému užívání. I snesli se na tom, aby nikoliv k českým Bratřím, nobrž k augšpurskému vyznání se přidali. V ten

smysl učinili dne 25. října 1576 jakousi úmluvu, kteráž od několika k sektě hlásících se členů přijata byla. Mezi podepsanými byl též pan Jindřich Brtnický z Valdšteina, potomní zemský hejtman moravský. Aby jednota tato nabyla pevného základu a valného rozšíření, zůstáno na tom, což také i k místu přivedeno, aby ve Velkém Meziříčí škola i tiskárna byly založeny. Škola na odpor císařské zápovědi z r. 1580 potrvala delší čas, tiskárna však brzy zanikla. Jediné toliko dílo známe tiskem tu vydané:

Šebestiana Kastaliona rozmlouvání společného z písem svatých starého i nového zákona sebraných, knihy čtyři z latiny přeložené od kněze Mikuláše Penthamera Ledeckého v Meziříčí nad řekou Oslavou u Štěpána Šafránka 1588. 8°. Jungmann, str. 194. (V zem. archivě v Brně).

Velké Němčice.

Václav Závorka z Lipníka zřídil r. 1610 anebo 1611 výdělkovou tiskárnu ve Velkých Němčicích na panství židlochovickém, kteráž jen několik let trvala.

Známá díla z této tiskárny jsou:

1. Krátké a potřebné vysvětlení některých artikulův náboženství křesťanského, o kteréž v církvi mnohé rozepře vznikly. L. Páně 1613. 8°. Bez místa.

2. Catechismus, hoc est Summa doctrinae Catholicae Christianae. L. Páně 1613. 8°.

3. Jiříka Adolfa Zdounského při sepultuře děťátka Bohusička z Zástřizl. 1614. V velkých Němčicích u Václ. Závorky. 4°. Jnngmann, str. 224.

4. Vysvětlení křesťanského katechismusu v osmi kázaních zavřené, v němž se sprostně ukazuje, v kterých artikulích jeho Kalvíni s evangelitskými na odpor jsou a jej zfalšovati chtějí, od Polikarpa Layzera. Z něm. přel. od Tobiáše Mauřenína a vyt. v Drážďanech 1606. A nyní zase znova nákladem Václava Závorky Lipenského impressora v Velkých Němčicích l. 1615. Jungmann, str. 220.

5. Katechismus l. 1616.

Klášter louckÝ pod Znojmem.

Na Moravě zřízeno bylo několik akatolických anebo též i indifferentních tiskáren. Aby s nimi čiře katolická, církevním zájmům toliko sloužící tiskárna s úspěchem závodila, založil r. 1589 Šebestian Fuchs z Badenu u Vídně, opat praemonstratského kláštera louckého (1585—1599) pod Znojmem, zde dílnu knihtiskařskou a dal ji velmi dobře upraviti. On a jeho nástupci, Šebestian Labis

z Chotěboře (v Čechách), dříve probošt v Nové Říši (umř. 1607), a Sigmund Kochel (r. 1615 složen se své hodnosti), měli tu za tiskaře písmolijce *Ulricha Salzera* z Dilling (v Bavorsku). Ten s třemi tovaryši vydal zde v letech 1595—1608 následující až posud známá díla, počtem 17, kteráž svým čistým a něžným písmem, jakož rozličnými dřevorytinami se vyznamenávají.

1. Sebastian von Baden (Abt von Kloster-Bruck): Geistliche Kriegsrüstung wider den gemeinen Blutdurstigen Tyrannen und Erbfeind Christliches Namens, den Türken . . . Gedruckt zu Bruck an der Taya 1595. 4°. (V olom. stud. knih. V c. k. dvor. knih. není).

2. Od téhož: Agendarium, sive Ordo rituum et ceremoniarum Ord. Praemonstr. 1595. 4°. (Bibl. Cerroniana čís. 20. Auctionskatalog z r. 1833).

3. Scherer Georg[1]): Eine treuherzige Vermahnung, dass die Christen dem Türken nicht huldigen, sondern ritterlich wider ihn streiten sollen. Bruck 1595. 4°. (Kázaní, jež měl Scherer v první neděli postní 1595 v Prešpurku). (V c. k. dvor. knih.).

4. Die Himmels-Leiter. Geprediget durch Georgium Scherer Soc. Jesu Theologum. (V Prešpurku u přítomnosti arciknížete Matiáše). Gedr. zu Bruck a. d. Thaya 1595. 4°. (V olom. stud. a c. k. dvor. knih.).

5. Ein Christliche Predig zum Newen Jahr den Catholischen Christen vnd Underthanen dess Stiffts vnd Gottshauss S. Wenceslai zu Bruck gestellt durch Sebastianum von Baden, Abbt daselbsten. Gedruckt zu Bruck an der Thaya 1596. 4°. (V olom. stud. knih. Schází v c. k. dvor knih.).

6. S. Bernardus. Sententiae morales abbreuiatae d. i. Geistliche, kurtz verfasste Spruch und Sententz . . . auss dem Latein in vnser gemaine Teutsche Sprach gebracht durch Sebastianum von Baden Abbten des Stiffts Bruck. Gedruckt zu Bruck an der Taya 1596. 8°. (V olom. stud knih. Není v c k. dvor. knih.).

7. Natalitia. Básně latinské na počest novo-říšského prebošta Šebestiana Chotěbořského, potomního opata kláštera louckého. Od několika konventualů. 1596. 4°. 4 listy, bez místa (Tiskopis mně neznámý).

8. Erster (und Ander) Theil Aller Schrifften, Bücher vnd Traktätlein, welche Georg Scherer Soc. Jesu Theologus bishero zu vnterschied-

---

[1]) Jiří Scherer, horlivý obhájce katolické víry, rodem ze Švarce v Tyrolsku, byl později učitelem řeckého a hebrejského jazyka a dialektiky, a po 45 let oblíbeným kazatelem císaře Rudolfa II. a arciknížete Matiáše. Nějakou dobu byl též rektorem jesuitské kolleje ve Vídni. Zemřel 1605 v Linci.

lichen Zeiten durch den Truck ausgehen lassen. Gedruckt im Kloster Bruck, Prämonstratenser Orden's, in Mähren Anno 1599—1600. Dva svazky. Fol. (V olom. stud. knih., Frant. museu v Brně a v c. k. dvor. knih. ve Vídni).

9. V r. 1600, v pondělí po neděli devítník sněm v Znojmě, vyt. v klášteře louckém pod Znojmem 1600. 4°. 40 listů. (Jediná to v klášteře louckém tištěná kniha česká). Jungmann str. 191.

10. Decumanus Johannes (jinak Desátník, jesuita z Prahy): Kurtze summarische warhaffte Relation von dem zu Regenspurg zwischen den katholischen vnd der Augspurgischen Konfession zugethanen Theologen gehaltenen Colloquio . . . Gedruckt im Kloster Bruck an der Taya 1602. 4°. (V olom. stud. a c. k. dvor. knih.).

11. Von der Wiedertauffer verfluchten Vrsprung, gottlosen Lehre, vnd derselben gründliche Widerlegung . . . durch Christ. And. Fischerum, Pfarrherrn zu Veltsperg. Gedruckt zu Bruck an der Taya 1603. 4°. (V olom. stud. knih. (in duplo) a v c. k. dvor. knih. ve Vídni).

12. Od téhož: Antwort auff die Widerlegung, so Claus Breütel, der Wiedertauffer König . . . sampt seinen Spiessgesellen hat gethan auff das Buch, so verschienen Jahr unter diesem Tittel wider sie ist aussgangen: Von der Widertauffer verfluchten Vrsprung . . . Gedruckt Kloster Bruck an der Taya Anno 1604. 4°. (V olom. stud., v raj- mi hradské a c. k. dvor. knih. ve Vídni).

13. Postill über die Sonntäglichen Evangelien durch's ganze Jahr. Kl. Bruck 1603. Fol. (Připsáno arciknížeti Matiášovi). Dudík, Forsch. in Schweden str. 73.

14. Quod Deus vult. Die alte geschriebene Rügung des löblichen Aigens Kallendorf (dědina slušící k louckému klášteru) . . . aus Kraft und Verordnung des Abtes Chotèborský Sebastian Labis 1604. — Bez místa, avšak dle uspořádání lze souditi na kl. loucký. Pod týmž záhlavím a z téhož roku vydána jsou podobná obecní snesení vesnic klášterských: Kulchařovic, Strachotic, Oblekovic, Lodenic, Oblusku a Milfronu. (Tiskopisy mně neznámé).

15. Scherer Georg, der Soc. Jesu Theologus: Christliche Postill, von Heiligen vnd vber die Fest, so ausser des Sonntags durchs gantze Jahr in der katholischen Kirchen gefeieret werden. Gedruckt im Kl. Bruck an der Taya Anno 1605. Fol. S dřevorytinami. (Arciknížeti Matiáši připsáno). (V. olom. stud. a c. k. dvor. knih. ve Vídni).

16. Questenberg Caspar (visitator řádu a opat na Strahově v Praze): Vier Predigten von der Pestilentz gehalten zu Prag in der Kirchen vnser lieben Frawen des Klosters Strahov . . . Im Jahre 1606.

4°. Gedruckt im Kl. Bruck an der Taya Anno 1608. (V olom. stud. knih. V c. k. dvor. knih. není).

17. Sigismund Kohel, Abt von Kloster-Bruck, Praemonstratensis ordinis nonnulorum Patrum vitae. Typis Lucensibus ad fluvium Dia 1608. 4°. (Věnováno opatu strahovskému Loheliu). (V c. k. dvor. knih. ve Vídni).

Toť povšechný nástin dějin umění knihtiskařského na Moravě od r. 1486 do r. 1621. Není mne tajno, že také ještě *klášter hradišťský, Jihlava, Ježkovice* a *Kunštát* jakožto moravské tiskárny v tento čas spadající se uvádějí, avšak mínění toto jest mylné. V klášteře hradišťském u Olomouce vydána prý byla česká biblí r. 1618, což ale jest záměna jmena, neboť tu místo Hradiště vyrozumívá se Hradec Králové, kdež toho roku Viktorin Vrbenský „Chiragogia sacrorum bibliorum“ vydal. Ohledem na Jihlavu uvádějí se toliko v katalogu knih za třicítileté války z Mikulova do Šved odvezených Jana Heidenreicha 3 kázaní, roku 1577 zde vydaná. Poněvadž se ale dokázalo, že katalog tento není bez vad, nelze tedy udání to za spolehlivé pokládati. Že ve vesnici Staré Hoře blízko Jihlavy r. 1588 Dr. Kašpar Stolzhagen, kazatel při Svatojakubském kostele v Jihlavě, tiskárnu byl zřídil, kteráž i jihlavskou se nazývala a sotva rok 1593 přečkala, jest ovšem pravda; avšak Stará Hora nenáležela nikdy do Moravy, nobrž do Čech. Vesnice tato (v Čáslavsku) jest kolébkou českomoravských továren na papír. Že také v Ježkovicích nedaleko Viškova druhdy tiskárna byla, připomíná A. Boček; než Jungmann ve své hist. lit. č. (str. 216) uvádí Jezdkovice (Jeschkendorf) blíž Opavy, kde prý r. 1592 vyšla „Martina Philadelfa Zámrského postilla česká na evangelia nedělní a sváteční přes celý rok“ (fol. 2 díly), kteréhožto však díla nikde jsem se nedopátral. O Kunštátě praví Volný (Die Markgr. Maehren VI, 734), že tam kolem r. 1570 tiskárna byla, v kteréž nákladem tehdejšího statkáře dílo vydáno bylo, jež katolickým svým obsahem proti Pikhartům čelilo; avšak zřídlo, z něhož Wolný vážil, jest A. Boček, který ani titulu zmíněné knihy nepřivodí. Posléze že *Ostrov* u Uher. Hradistě mylně pokládán byl za totožný s „*insula hortensi*“, zmínili jsem se již svrchu při tiskárně evančické.

ZEMSKÁ A UNIVERSITNÍ KNIHOVNA V BRNĚ